Fikret Hodžić

...i ja sam iz Srebrenice

***Fikret Hodžić** rođen je 27.09.1985. godine u Srebrenici. Nakon nemilih ratnih dešavanja dolazi u Sarajevo gdje završava osnovnu školu, a zatim i Perzijsko-bosanski koledž. Odličan uspjeh u spomenutom školovanju donosi i novi izazov, te fakultet Političkih nauka u Sarajevu postaje novi u nizu zadanih ciljeva. Ekipi Hayat TV priključio se u aprilu 2007. godine. Prve korake u televiziji napravio je u redakciji jutarnjeg program a, u kojoj je prošao osnovne faze novinarstva. Nakon toga biva angažiran u emisiji "Royal Cafe", koja samim svojim konceptom nudi priliku da se nauče i neki novi pravci u novinarstvu. Zatim, kreće serijal emisije "Glam Blam", u kojoj nastavlja sa aktivnim obavljanjem novinarskih zadataka, najviše onih terenskih. Danas je jedan od najpopularnijih voditelja u BiH i angažovan je na svim velikim projektima Hayat televizije.*

I JA SAM IZ SREBRENICE

Autor: Fikret Hodžić

Izdavač: Gong d.o.o.

Recenzent: prof. Nermina Hadžić-Čorbo

Lektor: Nermina Hadžić-Čorbo

Štampa: Promo Print Shop Inc.

Detroit, Michigan

www. promoprintshop.net

Gracki dizajn: Elman Omić

Sarajevo 2013

Tiraž: 2500

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.163.4(497.6)-94

HODŽIĆ, Fikret
---i ja sam iz Srebrenice / Fikret Hodžić. -
Sarajevo : Gong, 2013. - 107 str. : ilustr. ; 21 cm

ISBN 978-9958-0975-0-8

COBISS.BH-ID 20549638

…i ja sam iz Srebrenice

Postoji izreka koja kaže da čovjek uz sebe treba imati dvije kutije. Crnu, u koju će uvijek ispričati ono loše što mu se desi, i bijelu, u koju će kazati ono dobro. Koliko god bila teška sudbina iz jedne kutije ili dobra iz druge, čovjek treba biti svjestan da i u jednoj i u drugoj piše isto: proći će...

A sve prođe, prije ili kasnije. A onda ostane samo sjećanje, urezano manje ili više u našoj svijesti. Nekad ga potiskujemo, ponekad je motiv, ali ga izbrisati ne možemo. Nerijetko i nećemo, vrlo svjesno. I, onda, živimo s uspomenama, a težimo novom, neotkrivenom, pa otkrivamo, slavimo uspjeh ili bivamo razočarani, ali naučimo. Ja sam, naprimjer, naučio da život ne treba gledati očima novca. A rijetki su oni koji danas sve ne gledaju baš tim očima. Ja to ne volim ni vidjeti, ni priznati kad vidim, jer uništio je sve što je bilo lijepo, ili što je moglo biti lijepo. Danas, zbog njega, rijetko se piše o prijateljstvu, sreći, ljubavi... One koji se usude pisati već na samom početku prozovu ludima, jer samo ludi danas pričaju o ljubavi. Budući da sam svjestan svega, a opet lud jer volim, počesto zažalim što nisam živio u vrijeme Šekspira, kada se bar cijenilo ljubavno djelo. Ali ja ću zato pisati i o ljubavi.

Mislima koje su mi već dugo i svijest i podsvijest, mislima koje mi kao podsjetnik stoje u glavi, ne želim postići ono što je postigao engleski pisac, ali svakako želim skrenuti pažnju. Ne na sebe, već na istinu. Uspijem li pokazati da još postoje oni koji vole iskreno i kojima novac nije presudan za stvaranje sreće, uspio sam u životu. Zašto se usuđujem spominjati Šekspira? Jesam li ja to hrabriji nego što sam mislio? A, zapravo, bio sam i onda. Prošlo je dvadeset godina, a kao da je bilo jučer.

Zovem se Fikret, rođen sam u vremenu kada su svi imali sve. Posao, slobodu, vjeru, imanje...

Zovem se Fikret, rođen sam u vremenu kada su jedni odlučili da drugima uzmu sve. I uzeše, sve osim sjećanja. Postadoh svjedok jednog strašnog doba u mjestu o kojem će se pisati stoljećima. O kojem, evo, i ja pišem.

Neki kažu da svjedoci nisu vidjeli ništa ako to ne kažu drugima. Ja zbog toga progovaram o vremenu i mjestu, ljudima i zlobnicima, patnji i ljubavi. Ja, jednostavno, zbog toga progovaram. Jer šutnja me ubija. Kažu da je šutnja znak odobravanja, a ja ne odobravam.

Rođen sam u imućnoj porodici. Imali smo sve, ponekad i više nego što smo trebali, čini mi se. Živjeli smo u malom mjestu. Ipak, velika udaljenost od grada nije učinila da roditelji ne znaju za modu i trend, što me ponekad kao dijete veoma žalostilo. Nakon što bismo se vratili iz kupovine s novom garderobom, bivao sam glavna tema dječije zezancije. Imao sam pantalone s tregerima, lakirane cipele i crvenu kapu. U mjestu u kojem sam rođen moji vršnjaci ismijavali su takav stil. Nisu oni imali pantalone s tregerima, ni lakirane cipele. Ma da im se barem svidjela moja crvena kapa! Zapravo, kad malo bolje razmislim, ni moj otac nije volio gradsku modu. Ah, kako ga je samo nerviralo samtano (on bi rekao samotno) odijelo dok bi s kolegama u školi ispijao kafu. Ukočeno bi sjedio moj otac, prosvjetni radnik.

Prosvjetni radnici u to vrijeme nisu bili dobro plaćeni, ali funkcija je bila veoma cijenjena. Znao sam da moj otac uživa posebno poštovanje, da je drugačiji od ostalih, a on je stalno govorio da su svi ljudi isti, samo neka budu ljudi. Pa mi to nije bilo jasno. Jer meni je on i dalje bio sasvim drugačiji. Govorio je drugačije od ostalih, smijao se ljepše od najnasmijanijih, hodao pravilnije od svih. Tako sam ja ponosno koračao pored njega, jer on je bio ponosniji od samog ponosa. “Eto uče”, dobacivala bi djeca pa se skrivala u kuće, a mi smo išli mahalom s osmijehom, moj otac s iskrenim, prijateljskim, najistinskijim ljudskim osmijehom, a ja napola iskren, napola umišljen. Ne zato što je taj stameni čovjek

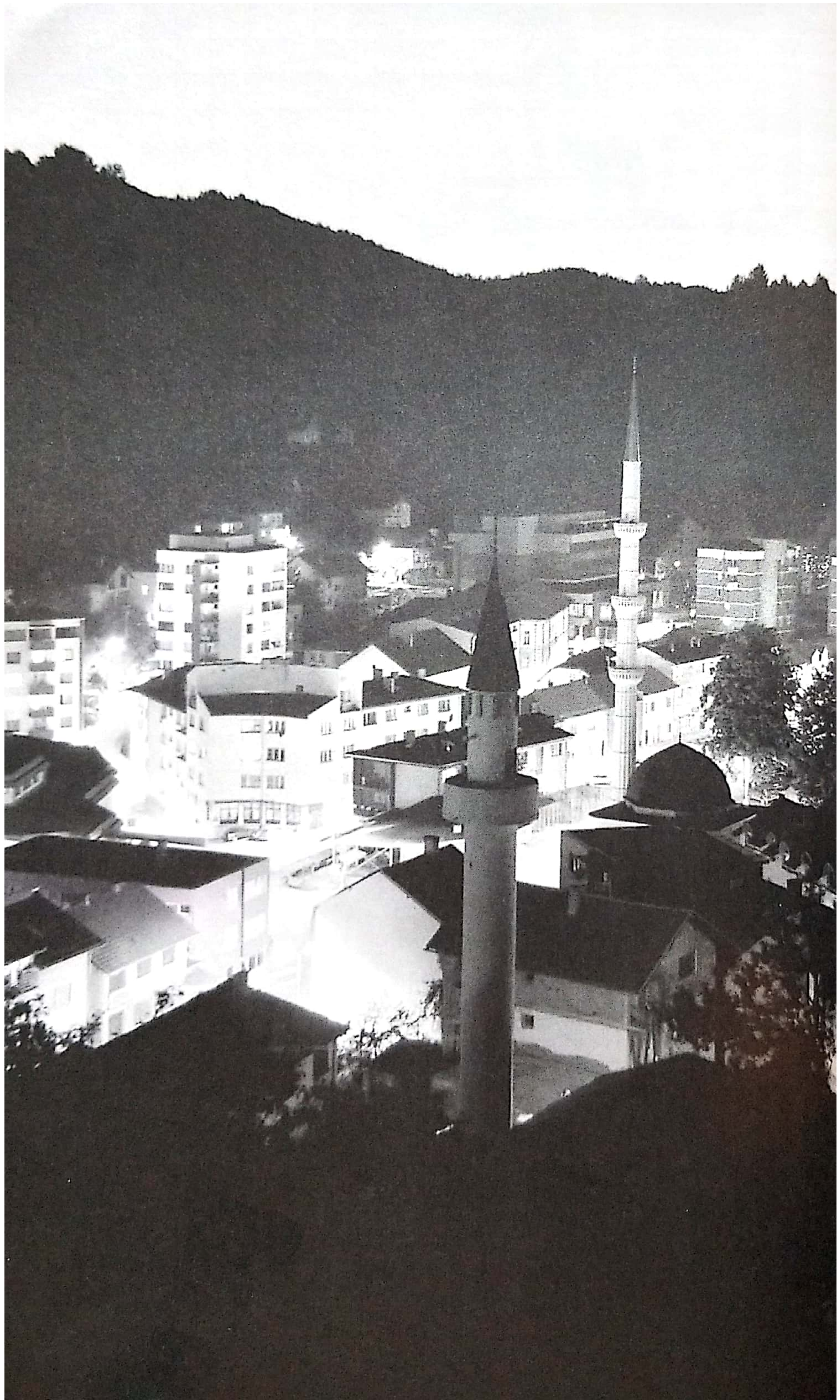

pored mene učo, ni prosvjetni radnik, pa ni zato što ima novo samtano odijelo, već, jednostavno, zato što je moj otac.

A mama... Mama je, opet, priča za sebe. Mjesna prodavnica bila je njeno radno mjesto. To je bio naš izvor prihoda, rekao bih i bogatstva. Tek se ponegdje moglo naići na granap kakav je bio naš, pa se od ovog posla moglo baš lijepo živjeti. Novca je bilo u kesama, ali nije mama dozvolila da budem razmaženo derište. Ma nekako, mama je junak, bila je junak i ostala. Fikreta.

Ja sam bio miljenik mnogih. Volio sam biti u centru pažnje, pa sam tako svojim gluparijama mnoge navodio na smijeh. Jedan od njih bio je čika Dragan, kojeg su se bojali i najveći junaci u raji. Na nesreću svih nas, bio je očev radni kolega. Brkati i strogi nastavnik, čiji je korak svakog dana odjekivao stepeništem stambene zgrade u kojoj smo živjeli. Nije to bila velika zgrada, ali je bila važna. U njoj smo živjeli jer je tata radio u školi. A o njoj se pričalo. Bila je jedina u mjestu pa, rekao bih, bili smo privilegovani.

Dani su prolazili, a mi odrastali. Peđa, Neven i ja. Baš ovim redoslijedom. Peđa je bio najstariji i on je komandovao svime. Neven je bio Peđin pomoćnik. A ja, ja sam bio logistika. Nekako, znalo se da i prilikom belaja najviše nadrljam ja. Ali čovjek na greškama uči, pa sam ja počeo baš rano. Volio sam Peđu i Nevena. I belaje s njima sam volio, sve do posljednjeg. Ali nisam odmah shvatio.

Nešto nije bilo kao prije, Peđa i Neven pričali su čudnim jezikom. Sve više sam u našoj igri počinjao da saznajem neke nove riječi, koje do tada nisam znao. Odjednom, moja dva drugara počeše mrave dijeliti na muslimane i četnike, umjesto na crvene i crne. Mravi su crni ili crveni, veći ili manji, ali nikako ovo potonje. Počeše Peđa i Neven pričati o nekom ratu i o ubijanju, baš ovim redoslijedom. Znam da sam navečer pitao svoje da mi objasne o čemu je riječ, no stari bi me poslao na jedno mjesto i rekao da ne pričam gluposti. Ne znam je li bio naivan, baš kao i ja, ili je bilo prerano da meni objašnjava.

Lijep i sunčan dan je. S nogu sam pojeo komadić hljeba, kvalitetno namazan, ali molim mamu za još jedan, samo sa šećerom i vodom, jer to jede Niho, vršnjak iz mahale. Mama negoduje, rekao bih da je poludjela i rekla kako ne trebam slutiti nevolju i bijedu. Tada nisam znao šta to znači, baš kao što nisam znao ni za rat ni za četnike. Tužan zbog uskraćenog komada hljeba natopljenog šećerom i vodom, običnom pitkom vodom, izlazim na ulicu. Dvojica mojih drugova, Peđa i Neven (baš tim redoslijedom) stoje i čekaju. Postajem još tužniji. Ne, ni oni nisu imali krišku sa šećerom, ali su imali torbe. Bili su spremni za put. Imao sam šest godina, ali znao sam da nije vrijeme školskog raspusta. Pitam ih gdje idu, Peđu pa onda Nevena. Šute, možda ni oni ne znaju. Ni danas, nakon toliko godina, ne mogu da znam šta su osjećali u tom trenutku. Da li su znali gdje idu? Peđa je progovorio, tek reda radi, neuvjerljivo:

"Moramo kod dede, loše je."

Izgubljen sam. Ne razmišljam tada o tome da, recimo, Neven nema nikakvu vezu s Peđinim dedom. „Jugo 45", nimalo idilično, uletio je na parking. Nije bio crveni kao kod „Pušenja". Bez obzira na to, nije mi se dopao prizor, bio je zastrašujući. Pomislio sam da neko drugi vozi Draganovog „Jugu", jer on je žmigavac uključivao i kada parkira u garažu, ali Dragan je, ipak, unutra. Kao nikad do tada, prošao je pored mene i užurbano počeo ubacivati torbe u gepek. Sjeli su, a i ja. Oni u „Jugu", ja na zemlju. Otišli su i za sobom ostavili prašinu koja se podigla toliko da nisam uspio ni mahnuti. Brisao sam lice i želio da vidim kako mi barem mašu Peđa i Neven, ali nisam vidio. Možda su mahali. Plačem. Nisam vidio. Lice mi je prljavo. Volio sam Peđu i Nevena. Otišli su, a s njima i dio mene. Dugo sam sjedio u prašini, razmišljajući kad će se vratiti moji najbolji drugovi, jer osim Venere koja reče: "Ćao, mali", niko drugi nije rekao ni riječ. Hej, vratite se! Pa ni ključ ne ostaviše, ko će im nadgledati stan? Sigurno je deda mnogo bolestan. Žurim da kažem mami, da podijelim tugu. Ja nikada ništa nisam izgubio, do tog trena. Mama je u stubištu, u ruke mi daje vrećicu s naredbom da trebam odmah baciti smeće. Pokušao sam joj objasniti da oni odlaze, no bila je izričita. Mama je znala, kao što mame uvijek sve znaju. Proklete minute, sati, zatim i dani su prolazili, a ja nisam imao konkretan odgovor šta se desilo s jednim vremenom i velikim drugarstvom. Kako je Peđin deda? A Neven? Šta se desilo s njima?

I ja sam imao dedu. Volio je doći na dan-dva, nikada duže. Dedo i nana dolazili su često, ali su ostajali kratko. Iznimne situacije su bile Nova godina i Bajram. Tad smo se baš družili, i po četiri dana.

Pa baš sad su kod nas, a ja se čudim što nekako dugo ostadoše, nije bila Nova godina, ni Bajram nije bio, pa sam bio iznenađen kad sam shvatio da je kompletna rodbina došla, i ostala. Sretan zbog njihovog dolaska, skakao sam po kući, iako zbog malog prostora (a mnogo nas) često nisam imao ni kuda trčati. Bili su nekako drugačiji, zabrinuti, baš kao kad je neko mnogo bolestan, naprimjer Peđin deda. A nije bio niko. Iako su stalno govorili da ne valja šaptati, sve više sam bio svjedok da su oni kršili to pravilo. Pokušavao sam saznati o čemu se radi, dječački radoznalo, ali sve što bih čuo bilo je da „dolazi“. Opet radostan jer neko dolazi, sreću sam dijelio s Nihom, kojem ništa osim debljine kriške nije bilo važno. Dobro, i količine šećera koje bi mu teta Dina dala svako malo, uz pogrdan pogled. Kako god ja kažem „dolazi“, tako on lizne onaj šećer, a sve mu se usput divi. Pokušavao sam ga impresionirati, stalno ponavljao da neko dolazi, a da pri tome ni sam nisam znao ko. Sve do jednog dana.

Bio sam na ulici. Stajali smo Selma i ja.

“Zgodniji sam od Nihe.”

“Nisi od Amira.“

“Jesam, ljepši sam od Amira.”

“Amir ima BMX.”

"I ja biciklo s puknutom gumom i opet je vrednije od Amirovog."

"Kako?"

"Zato jer je moje!"

I najednom Selma počinje da vrišti. Ni ja takav zvuk nikada nisam čuo. Na trenutak sam pomislio da je otac opet oborio neki mamin lonac. Zatim još jedan. I još... Mama nema toliko lonaca. Došao je! Onaj zbog kojeg su Peđini otišli, onaj zbog kojeg su moji došli, onaj za kojeg su govorili da dolazi. Rat.

Već nekoliko dana spavam s biciklom u podrumu, biciklom s puknutom gumom. Moram priznati da je meni zanimljivo, jer smo svi na jednom mjestu. Čak i Selma. Moja mama svakog dana sve više plače, a ni tata u školu ne ide. Njegovi drugovi počinju nositi neku čudnu odjeću. Sa svojih šest godina, bez ijednog razreda škole, počinjem da učim šta je rat. Čak sve više počinjem shvatati značenje „crvenih mrava". Baš kao u našoj igri, Nihin i moj stari svakog dana idu na neku stražu, a čuo sam da imaju i puške. Pitao sam ga mogu li i ja s njim, a on je rekao da samo veliki ljudi jedu go.... Tada nisam shvatao šta želi reći, no danas shvatam, itekako. Ne znam gdje su Peđa i Neven, ali nekako... Nekako, uvijek se znalo da prilikom belaja najviše nadrljam ja.

Rat već uveliko uzima maha, a to već osjetim i sam. Mačku koja ganja miša, više gledati ne mogu, jer struje nema. Puca negdje u daljini, a našom ulicom svakog dana prolaze neki novi ljudi, noseći prepune torbe. Sjećam se dječaka koji je hvatao majčine dimije i govorio da stane, da više ne može, no ona je izbezumljeno samo koračala naprijed. Suze su joj padale niz obraze, baš kao i meni onog dana kada sam se rastajao od svoja dva drugara. Često sam se pitao kako je njima, da li je i kod njih došao rat. Tata je svaku noć govorio da mi nekuda trebamo ići, ali nije govorio kuda. Mislim da ni sam nije znao. Svađali su se on i mama sve češće. A naša kuća... svakog dana je postajala drugačija i nekako tuđa. Ništa više nije bilo kao prije, pa čak ni igra. Autiće smo brzo zamijenili drvenim puškama, a umjesto odmora u trgovini moje majke, pauzu za ručak pravili smo u obližnjem voćnjaku čika Jusufa. Brigade vojske svakodnevno su prolazile našom mahalom. Oni koji su bili više sretni, znali su se i vratiti, no većina njih završila je na kamionu dede Alije, koji odnedavno ima novu svrhu. Kamion na kojem smo vozili toliko banana i sočnih lubenica postao je predmet strave i simbol patnje. Otac ponovo ide u školu, ali ovoga puta svoje znanje iz hemije primijenio je na izradu lijekova i pomoć onima koji bi bili ranjeni. Da, i to je riječ koju već dobro znam, jer dani u opkoljenom gradu naučili su me da dobro shvatim šta je to rat i zbog čega su moji drugovi napustili mene i svoj dom. U njihovom stanu već odavno žive neki novi ljudi.

Danas smo Niho i ja glavni u mahali. O Peđi i Nevenu još ponekad razmišljam. U njihovim domovima su Bego i Anes, a na neki svoj način, uspjeli su ih zamijeniti. Kada oni majmuni, kako ih dedo u zadnje vrijeme zove, spavaju i daju nam koji sahatak da smijemo izaći, mi smo na ulici i smišljamo nove planove, ali i igre. Bio sam u raji. Rat donosi nove heroje, pa i među nama, djecom. Postao je trend da sakupljamo metke, a onaj koji donese ostatak ispucale granate, smatran je herojem. U jednom takvom danu, a cilj nam je bio da odemo do obližnje livade i vidimo kolika je rupa od te neke nove granate, koja je sinoć prepala i hrabrog Džemu, dogodilo se nešto što do tada nisam osjetio.

Teško je dječaku opisati, ali i drugom dječaku dočarati kolika je bol kada izgubiš nekoga ko ti je veoma važan. Da sam tada trebao, ne bih imao riječi. A danas... Pa nije mnogo lakše. Najbolnija emocija, ona koja je duboko u srcu, razara vene i žuč, teška je poput čemera. Danas, nakon što sam izgubio toliko toga, apsolvirao sam deniciju bola.

Lagano prilazimo mjestu. Ne bojimo se, lakovjerni smo i naivni. Ne bojimo se ni da bi nešto ponovo moglo pući, ali ne želimo da nam promakne niti jedan geler. U Beginoj kući već nekoliko kilograma čuvamo ispod kreveta njegove sestre. Nadali smo se mi da će nam jednog dana to donijeti veliko bogatstvo. U raji se uveliko pričalo da dječak iz susjedne mahale, kojeg smo mnogo prezirali, ima poseban geler, kakav dotad niko nije imao. Geler iz noge njegovog oca. Bili smo ljuti, pomalo i zavidni ili tužni što neko od naših očeva nije bio te „sreće“. Pa je li moguće da dijete može biti toliko lakomisleno?! Nismo znali koliko boli leži u tome kada neko blizak, neko tvoj bude povrijeđen. To ću uskoro osjetiti.

Moj otac, Ibrahim, imao je majku i oca. Moj dedo, po ocu, imao je dva sina, Ibrahima i Redžepa. Ibrahim je svoga brata volio baš kao što ja danas volim svog. Svog Redžepa. Često je o njemu pričao s toliko ljubavi, a i ja sam ga zbog tih priča mnogo zavolio. Naprosto samo zbog priče. Bio je drugačiji. Lijep i potpuno smiren. Nažalost, nismo živjeli zajedno, ne ni tako blizu, pa bismo samo vikendom imali priliku da se viđamo. Otac je imao i sestru, no za nju nisam toliko znao. O njoj nisam mnogo ni slušao, a mora da su se i oni mnogo voljeli. Jednostavno, za brata je bio više vezan. Ibrahim, moj otac, od Redžepa je bio stariji devet godina. Baš kao i ja od svog Redžepa. Sad mi je jasan taj gepardski zaštitnički osjećaj prema mlađem, onom kojeg voliš više nego sebe. Takav je osjećaj moj otac imao prema svome bratu. Ovaj mlađi je, dakle, bio Redžep. I moj je brat, dakle, Redžep. Znate zašto?

Već dobro uvježbanom tehnikom s trnokopom i popratnim alatom uspijevamo doći do svog plijena. Ponosni smo na sebe, ponosni na svoju hrabrost, danas bih rekao ludost. Idemo kući jer želimo da svi što prije saznaju kako smo i ovoga puta u pravo vrijeme bili na pravom mjestu. Idemo kući da se pohvalimo. Danas sam tužan i zvuči mi nevjerovatno koliko sreće u dječaku može izazvati obični komad željeza. Ali nije obični.

Bili smo poprilično udaljeni od zgrade u kojoj smo živjeli. Hodali smo brzo, ali zastajkivali i divili se sebi. Nismo mi imali mnogo briga, ništa mi nismo razumjeli. Mi smo se igrali, svakodnevno, na neki svoj način. Tuga je bila svuda oko nas, vidjelo se, ma mogla se sjeći mačem, ali mi smo sreću pronalazili u malim stvarima, koje nam onda bijahu baš velike. Djeca i dječija posla.

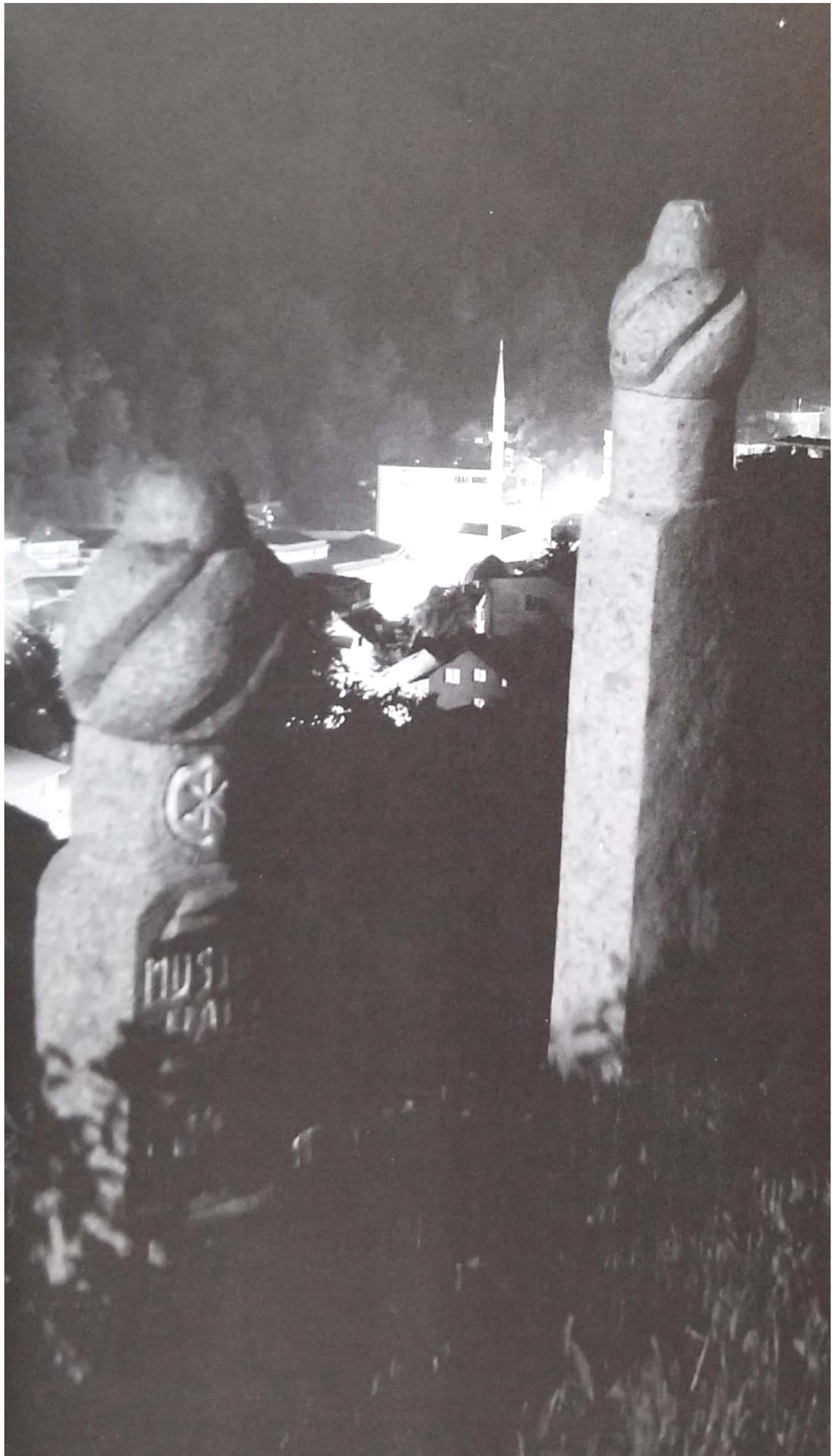
Zastajemo, i ne divimo se. Kakav je to glas, čiji je? Čudan je. Plač je, ali čiji?! Bio je drugačiji od svakog dotad, bio je strašan. Mi smo gledali jedan drugog u nevjerici, misli su nam uzburkane. Ovako je plakao Peđa, ili Neven, više se ne sjećam. Ali ne mogu biti oni. Pa znalo se da prilikom belaja najviše nadrljam ja.

Plač je bio sve oštriji, teži i nekako mračniji. Trčimo izbezumljeni u jednom dahu. Ma nikada teže nisam trčao, a ni noge mi nikada nisu teže bile. Baš k'o u snu, kad bježiš, a ne možeš. Uh, baš k'o u snu! Bacam pogled na sitna stopala, pa to mora da su se ostaci ilovače zalijepili za kaljave cipele, a vidi... Nisu. Jedino je prašina pod mojim nogama, a k'o da je bezdan. Mi trčimo i vidim zgradu u daljini. Bliže je, ili sam ja njoj, a onaj plač se sve više čuje, postaje krik, postaje vapaj, a ja nikome ne mogu pomoći... O, Bože, pomozi ti nama da dođemo i ne vidimo što ne želimo vidjeti. Pomozi nam, dragi Bože, da ovaj krik bude samo ružan san, da ga nismo čuli ni Niho, ni ja, ni niko, da se nikad nije desio. Pomozi nam, dragi Bože!

Ispred zgrade smo. Zašto je sad potpuna tišina? Gdje su svi oni ljudi koje smo ostavili, jesu li u podrumu? Niho kaže da jesu. Samo se s drugog sprata još prolama bolni krik muškarca... A što baš s drugog sprata? A što baš da to bude moj otac? Bio sam dovoljno velik, znao sam. A opet, nisam bio dovoljno velik da sakupim hrabrost i uđem. Noge su mi opet preteške. Stepenice, koje sam do tada preskakao u tren oka, najednom postadoše zidine, betonske zidine koje je trebalo preći. Nekako, a ne znam kako, jer da znam, opisao bih to, došao sam do vrata. Već su bila otvorena. Skidam cipele, čvrsto u ruci držim svoju lovinu, suze već rose moje rumene obraze, a ni sam ne znam zašto plačem. Ulazim dok svi šute i gledaju oca. I moj otac plače, on, sigurno, zna zašto. Tada sam prvi i posljednji put vidio suze u njegovim očima. Ovo ne može biti istina. Moj otac plače dok sjedi na krevetu, rukama zaronjenim u kosu. Njegovo lice, učini li mi se, za trenutak je postalo staro, a pogled mu je bio prazan. Glas mu više nisam čuo, samo sam ga gledao, dok su mu suze padale niz obraze. On prvi put plače, pomislih, a i dalje ne slutim zbog čega. Ostali šute, mama me ne primjećuje. Gleda u svog Ibrahima. Da me barem hoće pogledati, da joj kažem: "Hej, vidi ovo!" Neće, a ja sam izgubljen. Samo sam im želio pokazati ostatak granate koju sam s drugovima iskopao u Mešinoj njivi. Viknuo sam, mislim da je bilo iz straha, ali i dalje me niko nije primjećivao, niko nije reagovao. Koliko god pokušavao da skrenem pažnju na sebe, bježeći od surovosti tako bolnog trenutka, duboko u sebi sam znao da će ovaj dan promijeniti život svih nas. Prestade mi, u jednom trenu, ona lovina, ona prokleta granata biti simbol junaštva, postade simbol boli i suza.

Zovem se Fikret. Sretan sam i, hvala dragom Bogu, danas imam mnogo toga. Imam ljubav. Imam posao, slobodu, vjeru i imanje. I dostojanstvo. Imam strastvenu želju da živim. Znam da ovo nije život ni stil kojim su moji roditelji živjeli. Oni su sve znali nekako drugačije. Oni su se drugačije smijali dok smo išli u kupovinu u veliki grad, oni su se smijali mojim šalama kao niko nikada, oni su imali imetak koji ja danas nemam, ali znam da sam čovjek. "Neka bude čovjek", govorio je otac majci, i ja postadoh čovjek. Danas imam svoju porodicu. Ima li većeg bogatstva? Ali imam i uspomene, lijepe i bolne. Ove druge mi ne daju mira. Ne mogu potpuno da uživam. I dođe dan kad kažem da sam najsretniji čovjek na svijetu, al' nekako brzo zatim ponovo strepim. Kao da iza svakog ćoška vreba nesreća. Jesu li, onda, dani djetinjstva u potpunosti obilježili moj život, moju ličnost, hoću li naći snage da se odbranim? A svakog dana sam slušao loše vijesti, svakog dana neki čin je stvarao bolni grč na mom licu. Eto... zbog toga danas imam mnogo pitanja, kad god se vratim unazad.

Amidže Redžepa više nema, a s njim ni sreće. Radosti na licu moga oca više nema. A ja sam radio sve što je on najviše volio, uzalud. Već danima donosim različito bilje i pravim vlastiti herbar kako bih mu pokazao da i ja volim biologiju, te da ću jednog dana naslijediti njegov poziv, no to mu, izgleda, sada i ne znači previše. Ponekad mi se čini da mu ništa ne znači previše. Priča samo s dedom i nanom, govori im da nisu sami i neka budu sretni. On njima govori da još imaju razloga za sreću, a šta je s njim? Ne prepoznajem ga. A, nažalost, bio je loš glumac, baš kao i ja danas. Nanu i dedu nije mogao uvjeriti, ma nije ni sebe mogao.

Dedo i nana su opet priča za sebe. U teškim danima ne pričaju mnogo. Mora da je preteška njihova bol, bol koja stvara prazninu u srcu. Naprosto, postali su ljudi kojima je vrijeme stalo. Imali su samo uspomene, barem su se tako ponašali. Možda su time potiskivali tugu, ali čini mi se da su je samo potpirivali. U

budućnost više gledali nisu. Prestali su jesti, a nestašicu hrane i borbu za preživljavanje nisu ni doživljavali, ponašali su se kao da im hrana više nikada neće trebati. Činilo se kao da mole za svoju smrt, iz dana u dan. No, smrti nema dok je dragi Bog ne pošalje. Uvjerit će se ponovo, kasnije, kada im bol postane još veća.

Ja kroz sve ovo opet prolazim nekako najlakše, barem ja tako mislim, i moja mama misli. I dalje jedem tri puta na dan, mada gotovo svako jelo prođe sa suzama na licu. Grebe me zob. A, da budem iskren, ni mama mi više ne daje hljeb sa šećerom. U kući tih dana nije bilo hljeba. Vodom pokušavam ukloniti dijelove zobi poslije svakog obroka. Brašna nema. Mama je spremala hranu od povrća, odnekud je donosila i ranog voća, ali sve to nije moglo zamijeniti hljeb. Kad bih nešto tražio, majka je šutjela, zabrinuta. Ona se lomila, mrštila i šutjela. Nije bilo ni soli. Nihadova kriška posuta šećerom i natopljena vodom postala je tema naših snova, a sad mi je jasno zašto mi je majka često govorila da ne slutim bijedu kad bih nešto pitao.

Iako je prošlo tek nekoliko mjeseci od dana kad me Dragan ostavio da sjedim na zemlji, u prašini, kad je odveo Peđu i Nevena, od dana u kojem sam počeo živjeti neki novi život, već uveliko i sam shvatam koliko sam odrastao. Svakog dana postajem zreliji. Želio bih da naučim pisati, da znam slova, a školsko zvono već odavno ne zvoni. No ja svakog dana nastojim naučiti slovo više, jer u glavi mi je jedan cilj. Napisati pismo.

Mnogo ljudi prolazi kroz našu kuću, neke od njih vidim prvi put. Često čitave porodice ostanu po nekoliko dana. Uz njihovu pomoć savladavam pismo i slova. Daidža još ima snage da se šali, govori mi da nisam naučio ćirilicu. Babo se ne smije, to me zbunjuje. Ustaje, gotovo kao da je poludio.

“Nikada to neće ni morati da zna. Sve što je njihovo, nama nije potrebno!”

Odmah da priznam, većinu izgovorenog tada nisam shvatio. Otac u posljednje vrijeme baš čudno reaguje. Ja se povlačim i pokušavam da pronađem komad čistog papira. Da napišem pismo. Ali nema ni papira, pa se tata i dedo stalno svađaju. Dedo kaže da nekako mora zamotati duhan. Babo se ljuti što ovaj kida i uništava stručnu literaturu, jer on se k'o dijete divio svakoj novoj knjizi. Ali dedi je, ionako, sve svejedno. Hrane, papira... svega nedostaje, baš ničega nema. A ja zapeo za dvolisnicu, eh da mi je pa samo jedno pismo da napišem, makar mi i zadnje bilo. I ja razmišljam o očevim knjigama, možda bi se mogla naći koja prazna stranica, onako pri kraju knjige. Kad dedo moze ispušiti tatina štiva, a ova su mu bila jako bitna, mogu i ja napisati pismo. Ozbiljno se bavim tom mišlju. Ali povrijedio bih oca, pa mi sve žao.

Dani obilježeni granatama, bolom i patnjom su prolazili i ništa se novo nije dešavalo. Svaki dan je bio gotovo isti, osim što je mahala sve više gubila ljepotu. Sve je izgledalo drugačije. Na prozorima su daske i najloni, ali još je očitije da ni ljudi više nisu isti, čak ni oni koje sam poznavao. Sve se nekako promijenilo. Želim to napisati u svom pismu, ali i još mnogo drugih stvari. Želim napisati da nemamo hrane, vode, da niko ne priča mnogo, da su dedo i nana još kod nas, da amidže više nema i da sam tatu vidio kako plače. Želim napisati da nemam ni papira za pismo, ali smišljam šta bih pisao kad bih imao.

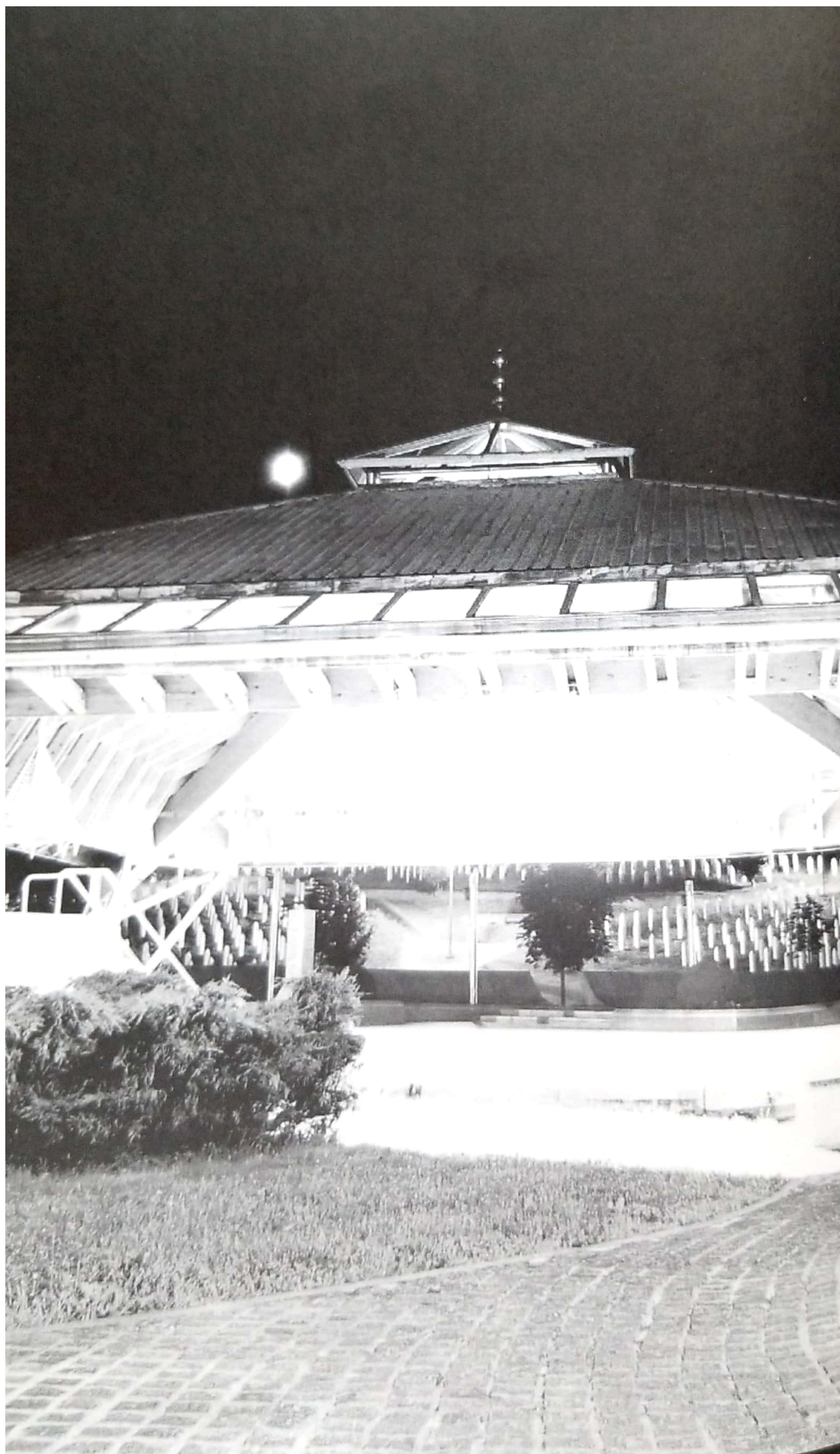

Peđa i Nevene,

evo i ja znam da pišem i sretan sam što vam mogu reći da sam dobro. Zapravo, drago mi je što ćete znati da sam živ i što me četnici još nisu ubili. Iskreno se nadam da u blizini vas nema četnika i da ste i vas dvojica dobro. Doduše, imam malih problema s Nihom, vjerovatno zato što sve manje jede pa je nervozan. Imam osjećaj da je počeo da bunca, jer stalno govori kako ste i vas dvojica četnici, te da svakog dana granatama gađate našu zgradu. Kaže, njemu rek'o stari, a moj opet o tome ništa neće da kaže. Moram vam priznati da moj otac i nije dobar pa eto možete prenijeti Draganu. Njegovog brata, onoga što nas je vodio na utakmicu na kojoj si ti Nevene razbio nos, ubili su četnici granatom, geler ga pogodio u srce. Granata je srušila i garažu u kojoj su vaša bicikla, ali mama ne da da vidim je l' se njima nešto desilo, a mene, opet, strah da bi neko mogao da ih uzme pa eto ne bi bilo loše da dođete makar zbog njih.

Dobro sam smislio, sve ću ovako napisati, ako stane na papir koji nađem. Mada, sve sam manje ubijeđen da ću ikada reći drugovima sve što sam naumio. U posljednje vrijeme sve jače puca i već nekoliko dana spavamo u podrumu. Sve više se bojim kako će moje pismo postati knjiga, jer u jedno pismo neće moći stati sve ono što imam da kažem. Čuj knjiga!

Bol, praznina, očaj i mržnja postali su sastavni dio svakog čovjeka u mom okruženju. Sad već ne postoji niko ko nije osjetio bol. Neko zbog gubitka voljenog, drugi opet zbog gubitka imanja, a treći iz nekih svojih razloga, trećih, petih ili stotih. Ja jesam dijete, ali, nažalost, boli me i gubitak voljenog, boli me i gubitak kreveta u kojem više ne spavam, a vala boli me i što mi niko ništa ne vjeruje i što sam za sve njih samo dijete. Sve češće smo u podrumu, a oko glave sve više grmi i puca. Stalno je napeto, svi su u grču, smeta mi što svi šapuću, a pritom se ne smiju. Ne sluti na dobro. Ljudi i dalje dolaze i odlaze, ne znam ni odakle ni gdje. Ja pokušavam ubijediti svoje roditelje da bismo i mi trebali krenuti negdje, no oni na moje riječi ostaju nijemi, moje kazivanje smatraju nevažnim, potpuno nevažnim.

Davno je to bilo, ali ja se i danas svega dobro sjećam. Dok mi kroz glavu prolaze slike od prije dvadeset godina, shvatam zašto ljudi ponekad ne vjeruju drugima ljudima. Čak i oni koji se vole, često sumnjaju jedni u druge. Danas znam, a tada nisam, da ljudima ne treba uzimati za zlo što ponekad posumnjaju u izgovorene riječi, pa čak i emocije. Ljudi, jednostavno, sumnjaju, makar mi mislili da na to nemaju pravo, oni do kojih nam je stalo i kojima je stalo do nas. Ali čudna je ljudska ćud.

Ja danas volim jednu ženu za koju bih dao sve što imam. Nemam ja mnogo, rekao sam već.

Ja danas volim ženu za koju bih dao sve što imam. Ipak imam mnogo. Imam ljubav. Imam posao, slobodu, vjeru i jedno malo imanje. I dostojanstvo. Svakog dana se borim da sve to sačuvam, jer imam strastvenu želju da živim. Imam i neopisivu želju da dokažem onima koji su u danima moga djetinjstva pucali na mene da nisu bili toliko moćni da mogu ubiti sve, volju i želju, strastvenu želju za životom.

Ljubav je danas mnogima imaginarna i ne doživljavaju je. Svi su se okrenuli novcu i svakog dana žure kako bi zgrabili više za sebe. I uglavnom samo za sebe, rijetko za druge. Svima nama pružena je mogućnost da poletimo za ovodunjalučkim bogatstvom, da zgrabimo više, ali moja duša želi nešto drugo. Želi ljubav, želi da voli i želi da bude voljena. No, baš kao i kada sam bio dijete, neki sumnjaju, ovog puta čak i u ljubav. Kritikuju neki moju namjeru i govore kako ljubavi nema. Ja znam da ima, jer sam sreo ženu koja isto misli, ma isto.

Prošao je mjesec otkako smo se zakleli na vječnu ljubav. Otad je svaki dan prošao u borbi dokazivanja da smo zajedno zato što se volimo i zato što nema veće sreće i većeg bogatstva od toga kad imaš nekog pored sebe ko te voli i koga voliš. Ali naša ljubav u pojedinim trenucima, izgleda, nije dovoljna kako bismo bili potpuno sretni. Naprosto, često neko treći pokušava da kroji naše živote i samim tim uveliko pokvari čovjekove planove i namjere. Zar ljudi i u miru mogu biti zli, baš kao onda kada se pucalo?! Doduše, danas tek riječima ostavljaju duboke i ponekad neizlječive rane. I evo sad, dok pišem, u grudima toliko boli da naprosto mislim kako je svaka riječ posljednja. Steže tako jako pa pomišljam kako je žalosno da sam preživio stradanje o kojem piše svijet, stradanje koje i danas izaziva jezu u mnogima, a danas u miru i rahatluku pokušavam da ostanem u životu. Nije nekima bilo malo što sam u ratu ostao bez svega, pa i u vremenu kada svi pričaju o toleranciji, „tolerantno" pokušavaju da unište moj život.

Nije danas lako voljeti, baš kao što nekada, kada sam bio dijete, nije bilo lako ubijediti moje roditelje da trebamo bježati, jer bismo mogli ostati jedni bez drugih. Mama i tata nisu me podržali, ni moju želju, ni moj strah, ni ono kad znaš da znaš, a niko ti ne vjeruje. Nažalost, tako malen i tako bespomoćan bio sam i više nego u pravu.

Jauk i neopisivo jeziv krik začuo se u hodniku zgrade. Mi smo i dalje u podrumu, naravno ne uključujući babu i druge muškarce koji svakog dana ranim jutrom idu na stražu. Ona, ta jeziva i strahovita straža, potraje i cijelu noć pa ga ponekad ne vidim i po nekoliko dana. Nedostaje mi babo. Sva djeca koja su živila u našuoj zgradi tako su zvala svoje očeve. Pa zar živ čovjek da ti toliko nedostaje? Dragi Bože, uslišaj majčine molitve i daj nam da opet budemo sretni, daj nam, Bože, da ne patimo i da nas ne boli više!

Teško je reći da smo već navikli na jauke i krike, no ovaj je nekako bio previše bolan i dosta čudan. Teško da se može opisati taj zvuk. Nije jecaj, više je od toga, ma baš je nekako krik. A, kad bolje razmislim, za ovu situaciju najbolje odgovara uzrečica: ne ponovilo se. Niko nije hrabar da u tom trenu ustane i vidi šta se dešava, niko osim moje mame. U njoj je bilo mnogo ljubavi, uvijek više nego straha. Pa je, valjda, iz ljubavi i ovog puta ustala prva. To je, valjda, instinkt ili ljubav za ocem, koji je češće u opasnosti nego što nije. Jače je sve to od nje, pa evo i od mene, koji skačem za njom i istrčavam vani. Razlika u osjećanju nije više bitna, ali evo samo da kažem da ja, ipak, ne trčim iz ljubavi, već iz straha. Od tog istog straha šta će se desiti ili se već desilo, ni ona ni ja nismo vidjeli jedno drugo. Guramo se po stepeništu u želji da što prije dođemo do cilja, a ne znamo gdje je cilj ni šta nas na cilju čeka. Ustvari, je li to, uopšte, cilj? Mi to nismo željeli, mi ne želimo takav kraj, barem ne ove utrke za životom. „Slijepi“ zbog podrumskog mraka, borimo se s jakom svjetlošću koja se poput munje prolama kroz ulazna vrata hodnika. Da je to makar svjetlost na kraju tunela, ona koju je majka spominjala kad bi se nadala boljem. A na izvoru ove svjetlosti jasno je vidljiva kontura ženskog tijela. Ovo mora da je ona Tima, komšinica. Tima krvavim rukama prolazi kroz kosu, čupa je i nerazgovijetnim i bolnim krikom doziva… Tima doziva svoga sina.

Sve mi je bilo jasno. Zvao se Adnan. Tima ga je voljela više od života, više nego što je iko ikoga volio. Ta sin joj je. Do maloprije je bio živ.

Adnan je bio sin jedinac, još se nije ni brijao. Želio je da bude kurir, samo u ovoj vojsci, samo u ovom ratu. Tinejdžer koji je prenosio informacije od čika Mehe do čika Hazima. Mislio je da je bezopasno, mislio je da je hobi. Ali situacija u kojoj se nalazimo govori mi da u vremenu u kojem živimo nema bezopasnog zadatka.

Moja majka i komšinica Tima stoje nepomično.

"Sve je od Boga", reče Tima.

"Sve je od Boga", ponovila je moja majka.

Želio sam da kažu još nešto, samo neka ne šute. Zapravo, bojao sam se tišine. Stajali smo nas troje, dvije žene i dječak, u tišini koja je odzvanjala poput stotina urlika.

A onda sam najprije osjetio vjetar, kovitlao je zemlju oko mene, s njom i kamenje, pomiješano s gelerima. Zatim je razoran pucanj odjeknuo hodnikom. I opet tišina... Pokušavam uzeti zraka, ali kao da ga nema. Pitam se gdje sam. Ne vidim ništa. Samo tačkice svjetlosti koja je negdje daleko, ako tačkice svjetlosti postoje. Ne čujem ništa. Je li došlo vrijeme da i ja idem tamo gdje su otišli mnogi iz moga kraja? Je li tamo svi idemo? I amidža? I Adnan? Adnan je bio posljednji, jesam li ja sljedeći? Ne znam gdje sam, nisam pri sebi. Hoću li ikada više vidjeti svoje? Hoću li vidjeti svoje drugove, hoću li barem napisati pismo? Zapravo, hoće li im imati ko reći šta se desilo meni?

Mnogo upitnika vrti mi se po glavi. Neke slike iz ranog djetinjstva ponovo se vraćaju. Neka bolja i ljepša vremena ponovo vidim. Idem li na neko mjesto gdje će mi biti bolje? A lijepo sam svojim roditeljima govorio da je vrijeme da se nekuda ide. Eto, nisu me poslušali i sad sam sam u nestvarnom svijetu u kojem zraka nemam.

U ušima najednom počinje da huči. Tako je bilo na trkama automobila gdje me vodio otac, mene i moje drugove. Kao da sam opet tamo. Ali otac je uvijek bio uz mene kad sam loše, zašto sad nije? Pa rekao je da hoće, još posljednji put kad sam progutao kliker, krijući ga od Nevena... Nevena? A gdje je on? Htio bih mu reći da sam u ovom belaju opet najviše nadrljao ja.Na trenutak kao da čujem neki glas u daljini. Svjetlost postaje jača i vidljivija. To bi, valjda, trebao biti neki znak, jer otkad znam za sebe, govorili su da je svjetlost znak dobrote i smjer ka pravom cilju. Konačno mogu da dišem, ali i dalje ne mogu da shvatim gdje se nalazim. Majčin glas dopire odnekud, mada još ne mogu da je vidim. Ne znam gdje sam. Osjećam hladnoću i mokar sam. Voda mi curi niz kosu i lice, miješa se sa zemljom. Otvaram oči i vidim slabo. Volio bih da ne vidim. Preda mnom je prizor nakon kojeg apsolutno ništa više neće biti isto. Mutna mi je svijest. Ovo je slika koja će ostati urezana u mojim sjećanjima dok budem živ. A kada danas razmislim o svemu, otvoriti oči u tom trenutku značilo je zamračiti pogled na sve ne stvari za koje sam do tada znao.

Dvadesetak godina je prošlo od dana koji je uveliko promijenio moj pogled na svijet. Susret s najgroznijim, najjezivijim prizorom kojeg čovjek može doživjeti učinio je da danas, za razliku od mojih prijatelja, ne želim niti imam snage da pogledam bilo koji lm u kojem se vide komadi pokidanog ljudskog tijela i ogromne količine krvi. Nažalost, upravo lmovi s takvom tematikom danas su najtraženiji i najprotabilniji. Ljudi, naprosto, ne znaju kakav je osjećaj doživjeti takav prizor, preživjeti ga, a kao dječak sam ga

vidio i s razlogom kažem da je sretan onaj ko proživi život, a ne susretne se s takvom količinom boli i užasa. Znate li šta se desilo tog kobnog dana...

Još potpuno nesvjestan situacije i mjesta gdje se nalazim, tražim način kako bih što prije odgovorio sebi šta se desilo. Vrisak moje majke donekle mi je pomogao da razbistrim um, ali baš kao što to život hoće, tada, kao i danas, ostalo je mnogo pitanja na koje odgovor nisam dobio. Koji razum može biti miran, čist, ko danas može mirno spavati znajući da je jednog dana svojim činom pred očima dječaka ugasio život jedne žene?

„Sve je od Boga", rekla je onda Tima.

Bile su to njene zadnje riječi. Sve je od Boga.

Želio sam da ne čujem tišinu. Umjesto razgovora čuo sam vjetar. Vjetar koji je došao i odnio život.

Komadi mesa bili su rasuti svuda oko mene. Osjećao sam kako kapi krvi klize niz moje lice. Nije to bila moja krv. Posve izgubljen, okrećem se oko sebe, pokušavam čuti odakle dolazi majčin glas. Ne mogu. A da me barem vidi, skinula bi ostatke tijela tete Time s mojih grudi. Posljednjim atomom snage odupirem se bolu, strahu, očaju... Boli me posvuda, ova nesretna žena odbila se od moje maleno tijelo. Nisam ranjen, ali boli me. Želja za čvrstim i iskrenim zagrljajem daje mi snagu da se izborim i s bolom i s prizorom. Kroz maglu od prašine, koja se još ne povlači, još od udara granate, nekoliko metara od sebe vidim majku kako izgubljeno gleda oko sebe tražeći moje tijelo. Pokušavam da joj se javim i kažem da sam dobro, ali glas me izdaje. Iz mojih usta kao da nikada nije ni izašao

i svaki pokušaj da kažem nešto završava neuspješno. Njen vrisak postaje sve bolniji, ali i tiši, jer njeno tijelo posustaje od umora. Ni ja se ne osjećam mnogo bolje. Moji pokušaji da krenem prema njoj su kao oni kada kao dijete pokušavaš da hodaš prvi put. Nikada do tada nisam ni pomislio da metar može biti kilometar, baš kao što nikada nisam pomislio da sekunde mogu biti sati. U jednoj od tih sekundi majka je konačno uspjela vidjeti mene na nogama. Taj pogled vječno ću pamtiti. Bio je drugačiji i do tada nedoživljen. Je li stvarno ona... Moja mati, mama, majka... je li ona najsnažniji stvor na svijetu? Je li jedna majka jača od hiljadu bataljona, je li jedna majka hrabrija od stotina vojnika? Moja jeste. Je li iko ikoga ikada volio kao jedna mati svoga sina?

Gledala me istovremeno osjećajući sreću i nevjericu. S uzdahom koji se otima iz duše, blijedog lica i još bljeđih usana, suhih, presuhih... A očima me dozivala idući prema meni. Ne progovara. Živ sam. Čisti krv koja nije moja. Trga s mene ostatke poderane odjeće, žustrim pokretima prelazi rukama po mojoj glavi. Traži potvrdu da sam još živ, ubrzava pokrete, gleda mi ruke pa noge. Ne zna jesam li ranjen, pa sve traži po meni, ne zna ni ona šta traži.

"To je Timina krv."

Nisam znao da kažem ništa drugo. Ona samo šuti, a ja se opet bojim tišine.

"Sad nema ni Adnana ni Time", ponovo ću ja.

"Nema, sine, nema."

Jedna majka i jedan sin otišli su zajedno na drugi svijet. Majka je

otišla za sinom za kojim je tugovala dok je izgovarala svoje zadnje riječi. Majka je otišla za svojim sinom. Otišla je da bude s njim. Već onda, dok je ležala na onoj prljavoj, poganoj zemlji.

Jedna druga majka i jedan drugi sin stajali su zajedno, na prljavoj i poganoj zemlji, u svijetu koji je okaljan nevinom, poštenom krvlju.

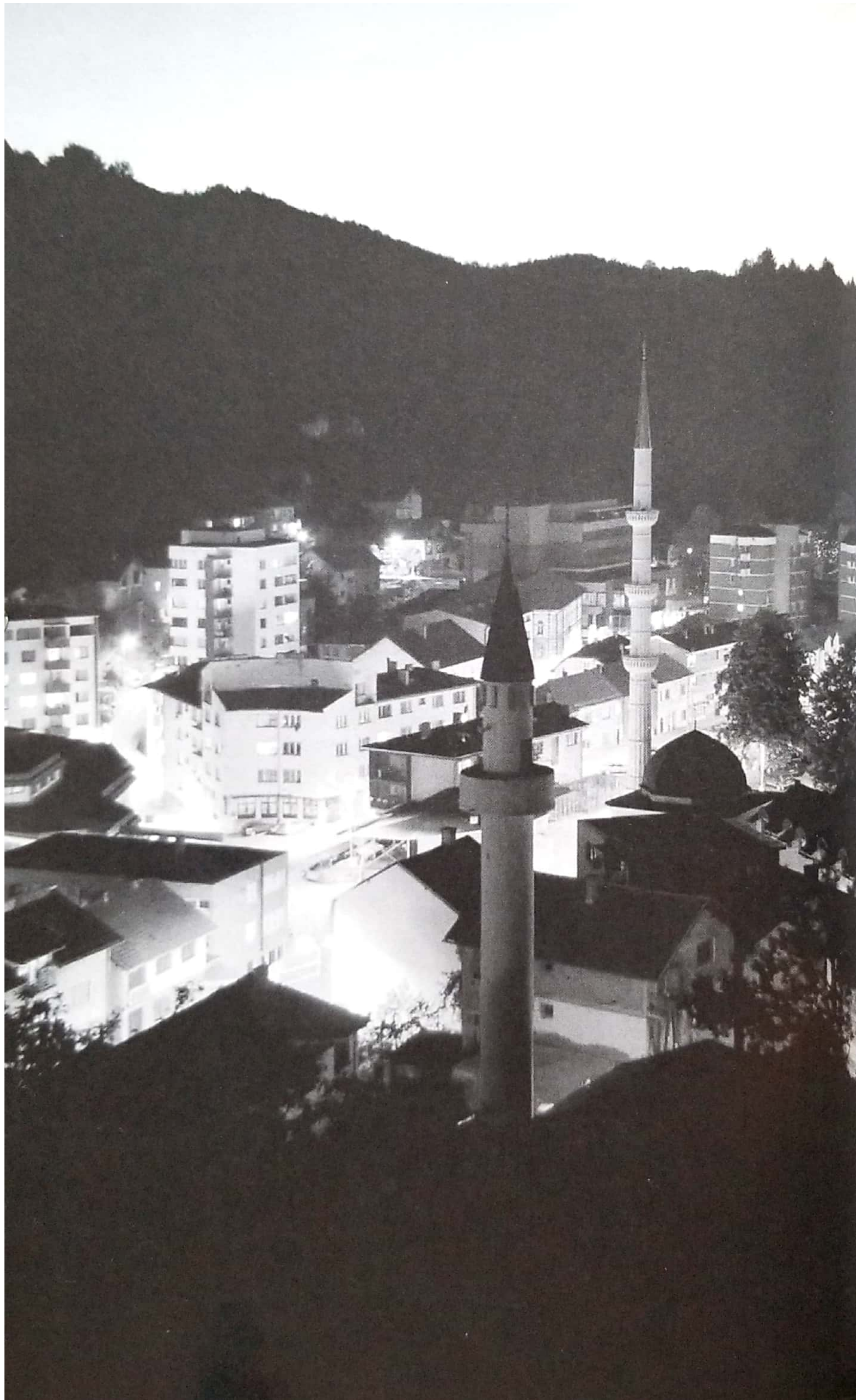
Sve je od Boga.

Uistinu, Bog određuje različite sudbine i svako ko ne vjeruje u Njegovo postojanje treba sebe upitati u šta vjeruje. Velika je moć Svevišnjeg, koji odluči da da i da uzme. Na jednom mjestu, tako blizu, nekome život uzima, nekome daje da živi.

Moja majka i ja imali smo sreću nastaviti dalje, ali situacija u kojoj smo se zadesili nameće pitanje: šta nas čeka sutra? Preživjeli smo prvo pravo iskušenje, a koliko njih je još pred nama? Rat ne bira. Za njega ne postoje stariji i mlađi. Jedna majka i jedan sin su dokaz. Izgubili su živote. Izgubili su borbu. Ona je krenula u pomoć, kako bi spasila sina koji je ležao nekoliko metara od nje, a ni sama nije bila svjesna činjenice da, zapravo, ide po svoj vječiti smiraj.

Ovog trenutka, dok se prisjećam tih detalja, razmišljam o nani i dedi. Oni su molili, katkad krišom, za nagradu. Molili su da odu. Neki drugi su sami sebi pokušali presuditi kako bi otklonili bol zbog gubitka najdražeg. Smrt ih neće, a života nemaju.

Sekunde su postale sati i dani, a rat tek uzima maha. Svake sekunde postajem zreliji i samim tim moje srce sve jače počinje da osjeća bol.

O drugovima, Peđi i Nevenu, više i ne razmišljam. Naprosto, lijepim stvarima mjesta više nema i svaki dan je postao borba za opstanak. Jučer smo napustili podrum i boravimo pod vedrim nebom. Nedaleko od našeg stana nalazi se uvala, proplanak na kojem smo se često znali igrati i uživati u dječijoj slobodi. Danas je uvala naš dom i svi smo njeni stanari. Prvi put ne postoje zidovi koji dijele Nihin i naš stan, tek jedna veća pregrada koja je, ipak, učinila da ne komuniciramo previše. O igri i ne govorim. Bilo je čudno, ma bilo je strašno prvi put noć provesti pod vedrim nebom, gledajući zvijezde i osluškujući pucnjeve negdje u daljini. Čekali smo sa strahom da prođu sati, da neki pucanj ne završi uperen u nas. Od onog kobnog dana, kada sam za dlaku izbjegao smrt, više ne razmišljam o dječijim radostima, igrama niti o slobodi. Nisam više dijete, a ni slobode više nema. Neki nepoznati ljudi učinili su da sve što je lijepo nestane. Nekada sam travu i cvijeće na ovoj livadi zamišljao kao veliki ćilim koji je stvoren za lješkarenje i uživanje, no danas na njega gledam nekako drugačije. Molio sam majku, ne tako davno, da me pusti na ovo mjesto, a sada kunem život i to što sam rođen. I rođena majka mi je nekad kriva. Nije nesretna i jadna žena kriva za glupost i pohlepu drugih, ali moj mozak je prebrzo ostario, a opet je suviše mlad da bi neke stvari u ovakvoj situaciji mogao shvatiti.

Danas to dobro shvatam i svjestan sam svega kroz šta sam prošao. Nije bilo lako, ali takva iskušenja Bog daje samo onima koje mnogo voli. Kasnije ću to saznati, baš kao što ću shvatiti da i nije toliko strašno noćiti pod vedrim nebom. Pa, zaboga, mnogi plaćaju da kampuju i uživaju u blagodatima prirode. Kad govorim o blagodatima, ne mogu a da ne kažem kako je danas veliki broj ljudi koji ne prepoznaju dobrotu koju im Allah, dž.š.,

da u određenom momentu. Dvadeset i prvo stoljeće učinilo je da mnogi vide blagodat samo u novcu i materijalnim stvarima. Pitam se jesu li ikada razmišljali da je blagodat i kada u proljeće kiša ne pada deset dana. Jesu li razmišljali da je i velika blagodat uspjeti prespavati deset dana pod vedrim nebom, a da pri tome nije hladno, jer je Neko odlučio da temperatura zraka ne bude toliko niska. Na koncu, blagodat je i list mlade bukve kojeg je, opet, Neko stvorio jestivog i time omogućio gladnom da bude sit. Dosta je još dobara koja se ne kupuju novcem, a koja su nekada vrijedila više nego sada stotine hiljada, u bilo kojoj valuti, ali mnogo je onih koji su to zaboravili. Ja nisam i zbog toga pišem.

HODŽIĆ HAMDIJA 1969
HODŽIĆ IBRAHIM HAMED 1957
HODŽIĆ MUSTAFA HAMID 1935
HODŽIĆ HASAN HASAN 1941
HODŽIĆ MUJO HASAN 1957
HODŽIĆ RASIM HAŠIM 1935
HODŽIĆ HALID HAZIM 1965
HODŽIĆ OSMAN HAZIM 1959
HODŽIĆ ALIJO HIDAJET 1974
HODŽIĆ HIMZO HIDAN 1957
HODŽIĆ MUJO HIMZO 1946
HODŽIĆ RAMO HUSEIN 1976
HODŽIĆ SALIH HUSEIN 1972
HODŽIĆ SALKO HUSEIN 1931
HODŽIĆ JUSO HUSO 1965
HODŽIĆ JUSO IBRAHIM 196
HODŽIĆ JUSO IBRAHIM 194
HODŽIĆ MUJO IBRAHIM 195
HODŽIĆ MUSTAFA ISMET 1946
HODŽIĆ SAJIT ISMET 1940
HODŽIĆ NESIB JUNUZ 1951

Nisam ja posebno nadaren za sklapanje mudrih rečenica i pretvaranje misli i riječi u knjigu. Moj uspjeh je moja osveta, a moja osveta je ova knjiga. Ja pišem jer me svakog dana pritišće vlastita bol, bol mojih najdražih, onih koje imam i onih koje nemam. Više je onih koje nemam nego ovih koje imam, pa je to jedan od razloga moga vapaja. Pišem i zbog onih koji će se roditi sutra, zbog moga sina koji će željeti znati zašto i kako je njegov otac djetinjstvo proveo boreći se za svoj život, gledajući strahote koje donosi rat, gledajući svoje roditelje koji nisu u mogućnosti učiniti ga sretnim. Reći ću mu zašto u danima, kada sam s ponosom htio uzviknuti očevo ime, to nisam mogao i zašto on nikada neće moći sa svojim djedom pod ruku šetati gradom. Ovim ili onim, manjim ili većim. Zato pišem i sretan sam što mogu. I to je blagodat!

Još kao dijete ostao sam uskraćen za riječi hvale mojih roditelja. Nije da oni nisu bili zadovoljni mojim uspjehom ili mojim rezultatima, nego, naprosto, nikada nisu željeli da pokažu da su sretni zbog onog što uradim, a sve kako bih ja bio bolji. Kao da se podrazumijevalo da sve što uradim treba biti dobro. I danas, kada sam čovjek, koji ima svoj posao i radi ga časno, prolazim kroz sličnu situaciju. Radim s dobrim ljudima, ali baš mi se čini da katkad svjesno neće pohvaliti ono što je dobro. Ah, da ne govorim koliko znaju kritikovati ono što je loše. Iako sam često ulazio u konikte zbog toga, jer sam ponekad mislio da imaju nešto protiv mene, već sada mi je jasno da i oni, baš kao i moji roditelji, žele samo najbolje od mene i za mene. To je dobro, ali nekad čovjek poželi čuti lijepu riječ, naročito kada postane umoran od života, ružnih stvari, a vala i borbe za tim da postane bolji.

Za svoga života, dakle, čovjek upoznaje različite ljude, koji ostavljaju manji ili veći trag na nas. Upoznao sam mnogo ljudi, razgovarao s njima, dijelio stavove i ulazio u rasprave. Niko nije ušao u srž. Sve do jednom.

Bio je ramazan. Ja sam vjernik praktikant. Tog dana, ipak, nisam postio, zdravstveno stanje mi ne da. Želudac mi je načet, rekli bi stari ljudi, pa se problemi vuku već dugi niz godina. Ljekari kažu da nema lijeka dok sam sa sobom ne popričam i nervozu ostavim po strani. Lakše je reći nego pobijediti, a sam Poslanik reče da je najveća borba, borba sa samim sobom. Baš je tako. Ne mogu da nađem mir, sve mi nešto ne da. Prošlost se kao urota okrenula protiv mene, prati me kao sjenka, a ja tu sjenku ne volim. A sadašnjost, moje trenutno stanje ne daje nadu da će biti mnogo bolje. Suočavam se s teškoćama života, pa eto kao svaki drugi prosječni Bosanac. Ili Bošnjak. Teško je iz glave izbrisati stvari koje su se dogodile.

Dok konobar donosi jelo koje smo naručili, znoj poput najhladnije rijeke slijeva se niz moja leđa. Što od vrelog ljetnog dana, što od stida jer jedem, tu pred svima. Moj prijatelj užurbano umiruje glad, ali pogled mi ne silazi s čovjeka koji sjedi prekoputa mene. Njegov dio stola je prazan. Gledam ga neprestano, uglavnom ispod oka i s osjećajem stida. Usne su mu suhe i ispucale, sigurno posti cijeli ramazan. Gledam njega, a kroz glavu mi prolazi dom, njegov i svaki drugi koji miriše na ovaj sveti mjesec, u kojem se sabahom i akšamom mjeri vrijeme. Želim nekako da mu kažem da je takav i moj dom, ali prešutih. Spustim pogled, ne mogu jesti od jačine njegovog izraza lica koje je mirno, toplo i mudro istovremeno.

"Jedi", reče smirenim glasom, "sigurno si gladan, a i dugo je vremena prošlo od doručka. Zna hadžija kako je gladan biti."

Zna hadžija. Od svih riječi u glavi mi ove najviše odzvanjaju. U zemlju bih najradije propao, no ni dolje se ne može kad čovjek hoće, baš kao što se neke stvari dese baš kad čovjek neće.

"Nisam gladan", postiđeno odgovorih, a on, kao da je znao koliko je boli u meni, nasmija se pa nastavi u drugom smjeru.

"Voliš je, momče, kao što nikad niko nije volio. A i ona, vala, tebe. Lijepa je, prava arapska ljepota i nikad vas niko, osim dragog Boga, neće moći rastaviti", reče mi hadžija i opet kroz smijeh gurnu tanjir bliže meni. Pomislih kako mu je Šerif, moj prijatelj, nešto rekao o mojoj djevojci. Ne znam i ne slutim da je hadžija jedan od onih koji vide malo više nego što vide drugi ljudi. Znao je on da ja nisam od onih što ne znaju za Boga. Vidio je on stid u mojim očima dok jedem u mjesecu posta, ali je vidio i ono što ni ja sam nisam znao.

Hadžija mi postade prijatelj. K'o drugi brat. Ma, nekako, k'o drugi ja. Od onog vrelog ljetnog popodneva prolazili su dani, a naše prijateljstvo je raslo i postajalo jače i iskrenije. Upoznao sam ga ne tako davno, neplanirano, a dugujem mu mnogo. Ne samo spomen, pa evo i ovako, nego jednu cijelu knjigu. Budući da je i više nego skroman, a opet srca široka i prostrana, on će svime biti zadovoljan. Naš zajednički prijatelj zaslužan je što sam ga upoznao, a taj ramazan, baš taj dan, zauvijek će ostati u mom sjećanju.

Iako su dugi i teški, dani nekako prolaze i svi smo već navikli na tugu, bol i strah. Mnogo je onih koji više nisu među živima, pa se i mi svakog jutra budimo s mišlju i ubjeđenjem da je ovo, možda, i naš posljednji. Komunikacija postaje nerazumljiva, čudna, svi se nešto opraštaju jedni od drugih, mole za oprost. Nisam siguran da ovo razumijem. Lakše bi mi bilo da ne slušam, ali kako mi je zabranjen svaki vid izlaska, nemam baš mnogo izbora. Postajem nervozan, boli me negdje u predjelu stomaka. Mama nani kaže da je želudac, a meni da će proći. K'o da želudac dođe i ode! Pa što, onda, više ne prolazi! Doduše, možda bi i moglo brzo, jer posljednjih dana poprilično je mirno i sve se više priča da dolaze neki ljudi koji će nas čuvati i zaustaviti rat. Jedni polažu sve nade u dolazak spasitelja. Drugi, među kojima je i moj otac, skeptični su. Ne samo da sumnjaju u njihovu pomoć, nego slute da bi mogli biti veće zlo od postojećeg neprijatelja. Ja sam, opet, u ovoj prvoj grupi i vjerujem u njih, jer to mi daje nadu da će zrak opet biti čist, da će doći neki ljepši, sretniji dani. Razmišljajući tako o lijepim vremenima, a nisam dugo, sjetih se kako nam je Peđa govorio da je prilikom posjete nekom Sarajevu vidio čovjeka koji je crn poput čokolade. Nismo mu tada smjeli reći da laže i izmišlja, jer je bio stariji i samim time jači. A što će mi da izvučem deblji kraj? Nisam ni slutio onda da takvi ljudi postoje i da će doći vrijeme kada će moj život, možda, i zavisiti od njih.

Napolju sam nakon dugo vremena i s Nihom razgovaram o tome kako bi nama bilo da smo stariji. Bi li nam bilo bolje. Ako bi, koliko bolje. Niho se brani činjenicama da bismo bili mnogo slobodniji i da ne bismo morali svako malo pitati smijemo li vani i hoće li tamo negdje pući. Ja se, opet, pravim pametan i govorim da je prednost na našoj strani, jer da smo stariji, morali bismo svakog dana ići na prvu liniju. E baš sam bio budala, a Niho još veća kad mi je povjerovao. Pa mi smo već bili na prvoj liniji.

Naš dugi razgovor, dječiji i naivan, prekida rad motora. Veliki bijeli automobil, kao tri Draganove „Juge“, išao je prema nama. Toliko smo uzbuđeni i potpuno sluđeni jer vidimo nešto novo, nepoznato, nešto što u djeliću sekunde briše sva loša sjećanja iz naših glava. Samo nakratko, naravno.

UN. Tako piše na ovom autu. Bio je nestvaran i nekako je ličio na onog iz „Transformersa“. Veliki točkovi izgledali su tako snažno, a pod jačinom motora dizala se zemlja. Oblak dima vio se za njim, a kroz prašinu nazirala se plava zastavica. I na njoj je nešto pisalo. Ma i ne pogledasmo se Niho i ja, a evo ga ispred nas. Mi k'o dva mrava, stajali smo ispred grdosije koja je režala na nas. Niho samo uzdiše, zadivljen, k'o da gubi dah, oči mu se cakle od sreće. UN, i na zastavici piše isto. I na obje strane auta. Od silne prašine po staklima, ali i naše visine, nismo uspjeli da vidimo ko se nalazi u njemu. Ja, sa strahom do kostiju, postiđeno virim, pokušavam vidjeti unutrašnjost. Vrata su se otvorila i prvo što sam vidio bila je velika čizma. Uh kako je nova i topla bila! Da su mi barem jedne ovakve, a i babi bi dobro došle. Otvaraju se i druga vrata, prizor je identičan, a moju agoniju upotpunjavaju riječi koje do tada nikad čuo nisam. Taman sam naučio da pišem, a ovo ništa ne razumijem, ma ni ono što piše ni ono što pričaju. Niho više nije ushićen, skupili se nas dvojica jedan uz drugog ne bismo li bili jači. A, ustvari, tako smo samo lakše podnosili strah i jednim mozgom razmišljali kako bježati.

Taman da izustim: "Bježi!", crna ruka spusti mi se na glavu. Putovala je do mene vječnost, a evo sad i Nihu miluje po kosi. Bože, on je potpuno crn, kao iz Peđine priče. Stajao je pred nama i govorio nešto čudno, a ja sam se u tom trenutku samo pitao je l' mi nešto crno ostalo po kosi. Ako jeste, onda ću s mamom imati gadan problem. Ona je strogo zabranila prljanje, jer je već duže vrijeme kupanje svedeno na jednom sedmično. A vidi sad ovo. Preživjeli smo do sada mnogo toga, granata, metaka, glad i žeđ. I ti si, dragi Bože, sve vrijeme bio uz nas, učini i sad nešto, mislim u sebi, a

misao mi prekida glas i jezik koji razumijem.

“Šta radite vi, macimudani?”

On nije bio obučen kao oni, nije bio crn, a nije imao čak ni one divne tople čizme. I pričao je kao mi. Niho u strahu već pokušava smisliti neku laž, zna da ne smijemo biti tu gdje jesmo, a ja se odvažim i pun snage kažem:

“Nismo mi macimudani, mi smo Niho i Fikret.”

E baš sam mu odbrusio! A on vidno sretan zbog mojih riječi, prilazi nam i govori kako su s njim prijatelji koji žele pomoći svima nama i da će odsad sve biti kao prije. Jesam ja bio dijete, ali ne i blesav da ne znam da nikad više ništa neće biti kao prije.

Spasitelji su, kažu, u komšiluku. Na sav glas svi pričaju da pucati više neće, a ja u to vjerujem, jer stvarno više ne puca. I mi djeca smo svakog dana vani. Igramo se, ali u nama je neki grč, pa svaki malo jači zvuk ili povik u nama izaziva strah. Moj otac pušku više ne nosi, a mama kaže da i ne smije, jer su čuvari zakona rekli da će, svakog ko prekrši pravilo o zabrani pucanja, kazniti. To ocu, izgleda, odgovara, jer sve svoje slobodno vrijeme provodi u školi, čisteći svoj kabinet. Često idem s njim da mu pomognem, trčkaram oko njega u nadi da će i škola konačno početi s radom. Moj otac Ibrahim je bio biolog i hemičar, pa mi je njegov kabinet bio baš zanimljiv. Jedino ne volim što se u njemu nalazi čovjek bez glave s otvorenim stomakom. Podsjeća me svaki put na jednu ružnu sliku koju sam preživio, na strahotu koju sam prošao.

Dani postaju zanimljiviji. Konačno je došao i dan kad smo krenuli u školu. Majka je uspjela pronaći nešto novije odjeće, a otac se potrudio da prvog dana škole imam i osnovni pribor. Čisteći kabinet, našao je dio olovke i nekoliko praznih listova u svesci na kojoj je napisano neko drugo ime, ali to mi trenutno nije važno. Orijentisan sam na činjenicu da ću konačno postati obrazovan, a radujem se što ću svima reći kako sam naučio pisati.

I eto, dvadesetak godina poslije, večeras sjedim i pišem. Pišem o danima sreće, tuge, danima nade, onim danima o kojima su mnogi pisali i pričali, s pravom i bez njega.

Tako su pričali i o meni, s pravom i bez njega. Samo zato što radim javni posao. Čuo sam da me ljudi spominju na ka, u školi, a, vala, i u kafani.

Ja sam Fikret Hodžić, sin Ibrahima i Fikrete. Danas sam televizijski voditelj i često zabavljam i nasmijavam ljude koji me gledaju. Želim da svi budu sretni. Svi, a najviše djeca, jer sam ja kao dijete mnogo puta bio nesretan, nažalost. Mnogo je suza i patnje obilježilo moj život. Duga je životna staza od dječaka koji uči da piše i onoga što sam danas. A i tad, kao i danas, mrzio sam narandžaste čizme.

To je već dio moga života u kojem nema moga oca, nema ni moga djeda, ali ni većine onih koji su bili uz mene. S majkom i bratom daleko sam od svoje kuće. Živimo od hrane koju donesu drugi, živimo u mjestu gdje su oko nas stranci, a živimo… živimo što moramo. Školu ovdje djeca mrze, jer ne znaju šta znači kad tamo ne možeš ići. Hvala Bogu, ne čeznu za čistim listom papira pa ga evo koriste za pravljenje papirnih aviona ili „grudvanje“ po razredu. Napolju je snijeg, a moje noge već danima kao da truhnu, jer patike koje nosim već odavno ni put ne voli. Vidjela je to Alenova majka, pa mi je poklonila jedne čizme svoga sina. Isprva sretan što konačno koračam bez bola, u duši sam, zapravo, prazan, jer one mi drugu bol nanose. Jača je i od promrzlih nogu, no naprijed se ići mora. Gazim tuđom

mahalom u tuđim čizmama, bez svojih drugova i bez ičega svoga. Sva moja odjeća i narandžaste čizme poklon su od majki prijatelja iz mog razreda. Novog razreda. Sjedim u zadnjoj klupi. Nisam glavni, prvi put. Nikome od njih nisam zanimljiv, a sve češće primijetim kako u grupama komentarišu upravo mene. Nekako se borim i pokušavam sve da ih ignorišem, a bijes isprepleten s bolom postaje jači. Utjehu pronalazim u razgovoru s jedinom osobom koja želi da komunicira sa mnom. Zove se Merlina i često zadatak iz matematike uradi umjesto mene. Samo me ona čini ravnopravnim, jer sam jedan od rijetkih kojem matematika nije jača strana. Njena srdačnost, a moja sreća zbog toga, nekima nije odgovarala pa sam tako brzo postao meta najvećih neprijatelja modernog društva. Zavist, pohlepa ili, možda, ljubomora dodale su so na svježu ranu i moje dječačke snove u tom trenutku dovele na rub uništenja. A nisam imao ništa. Ni slobodu ni imanje. Samo sam imao dostojanstvo. I Merlinu.

Stajao sam s njom i razgovarao o stvarima koje želim učiniti kad odrastem kad je prišao Alen. Začas je učinio da se osjećam kao niko. Razgovor i osmijeh nade uništio je povikom:

"To su moje čizme. Hajde, skini ih!"

Pred cijelim razredom. Neopisiv je osjećaj biti niko. Nositi tuđe čizme. Biti ponižen zbog toga što ih nosiš, pa još moraš da ih skineš. Drhtim od straha koji se mjeri sa strahom od granata. Skidam čizme i ostajem bos. Alen se smije, a i drugima postajem zanimljiv. Okrećem se i izlazim iz škole, sve bržim koracima. A njeni su bili sitniji i čuli su se još jače. Za mnom je trčala Merlina, i plakala. Prvi put, još dok sam bio dječak, neko je učinio da osjetim šta znači biti niko. A ona, mala i tužna, učini da znam šta znači kad je nekome stalo. Rekla je da će mi dati svoje čizme. „Uzmi makar jednu", rekla je. A ja sam trčao bos do svoje kuće, ne svoje, one u kojoj sam morao živjeti. I zauvijek zamrzio narandžaste čizme. A zavolio Merlinu.

Jedno sam od hiljada djece koja ne znaju kako su izgubili oca. Godine od njegovog nestanka prolaze, a ja još ne znam ni mjesto na kojem mogu stati i odati mu počast iskrenom suzom bola. Jedino što imam je vrući, najtopliji dan u godini kada s mnogima slične sudbine stojim izgubljen i razmišljam o stvarima koje, izgleda, nikada neću shvatiti. Moj um je dosta bistriji, a moje godine dovoljno zrele da prepoznaju i razdvoje dobro od lošeg, no mnogo je stvari koje me ostavljaju bez teksta i odgovora i koje na neki način u glavi stvaraju potpuni haos. Rata više nema, ali osjećaj mi govori da i u danima mira mnogi ubijaju, ali na drugačiji način. Prošlo je vrijeme kada nisam imao papir. Danas ga imam dovoljno, i ja, kao i mnogi koji po njemu svašta i svakako mogu pisati. Nekad mislim da sebi previše daju za pravo, pa sam ovih dana iz revolta rekao neke stvari koje su mene žuljale, a sad žuljaju druge, ali se ne kajem, jer i mene već dugo ne samo da žulja, nego ubija.

Svaki dolazak ljeta doživljavam na neobičan, čudan način. I dok mu se većina ljudi, i onih koje znam i onih koje ne znam, raduju, meni svako ljeto donosi nervozu u stomaku i gorku mučninu.

Juli.

Srebrenica.

Kolektivna dženaza.

Opet.

Dokle?

I stalno tako, svakog ljeta, svakog jula. Samo pitanja, odgovori niotkud ne stižu. Ja ih nemam, pa neka sam i subjektivan ili previše ličan ispisujući ove redove.

Srebrenica je za mnoge simbol, za mene i simbol i dio najveće ljudske intime. Pola mene ostalo je tamo. Čak i više, jer dio djetinjstva provedenog s babom, kojeg više nemam, i dalje je u odnosu na sve ostalo mnogo više od polovine. Život nas je rastavio. On je ostao, zauvijek tamo, mene je život okrenuo na drugu stranu.

Ovih dana mnogi će sebi dati za pravo da pišu o ovom gradu stradanja. Pišu i govore, jednom godišnje. Pitam se, milostivi Bože, gdje se svi ti ljudi kriju ostalih dana u godini, gdje su kada ovaj grad, ipak, život živi, ima svoje dane kulture, umjetnosti, dane sporta, gdje su da pišu o životu grada simbola od kojeg su oni, zapravo, davno digli ruke.

Sve do jedanaestog, kad svi krenu da budu viđeni, da održe govore... Pa još u izbornim godinama. Već sada mogu da zamislim kako će izgledati okupljanje ove i svake naredne godine.

Žao mi je.

Bojim se i da kažem, ali jednostavno mislim da će kosti mojih najbližih i najdražih biti zloupotrijebljene. Šta ako su neki tu samo s ciljem vlastite promocije? Uh, kako to boli! Da ti se utroba okrene!

A blizu hiljadu srebreničkih majki i žena i ove će godine ukopati svoju djecu, braću, očeve, muževe… Apsurdno, možda, jeste, ali one će biti sretne što su ih konačno pronašle i što će tako i sebi i njima naći vječiti smiraj.

Nemam ja nikakvu spisateljsku vještinu, ali stalno osjećam potrebu da prekinem šutnju i stvari nazovem pravim imenom. Pitam se treba li ljudima iz Srebrenice, treba li srebreničkim majkama i sinovima i kćerima šehida da svake godine slušaju istu priču? Domaću i stranu. Političku i vjersku. Strana priča je počela i završila '95. Ništa oni nisu učinili da do genocida ne dođe, kao što danas ništa ne rade da se pronađu i kazne oni koji su ga počinili.

Domaćih političkih i vjerskih poduka također smo se naslušali u ovih petnaest godina, a ne vidim da se išta nabolje pokrenulo. E, vala, dosta! I prazne priče i lažnih obećanja i bezobraznog podilaženja žrtvama i njihovim najbližim. Baš me briga na kojem jeziku pričaju, odašilju svoje poruke, znam da su duge i dosadne, bojim se da nisu iskrene. A dok govori traju, na mezarju je blizu četrdeset stepeni.

Bliža mi je od svega ovog svaka srebrenička gorka suza isplakana tog dana. Meni je razumljiva, iskrena... na svim jezicima jednako jasna. I suza, i poruka koju nosi.

Da, Srebrenica je grad u kojem sam rođen i proveo jedan dio djetinjstva. Malo je onih koji nisu čuli za ovaj grad, a još manje onih koji su iz ovog grada, a nisu osjetili strahote rata i vapaj tuge. Već petnaest godina živim s traumama koje se ne liječe niti brišu. Čak ni nekim novim, nim stvarima. Kako psihologija objašnjava ovo stanje ljudske svijesti? Liječi li?

Iako je mnogo teških dana iza mene, ali i drugih mojih sugrađana, nekako svakog dana želimo pokazati svijetu, pa možda i sami sebi, da se ne damo i da se borimo da budemo ravnopravni s drugima. Ovo posljednje nam, nekako, najteže ide, jer nas svi gledaju nekim drugim očima. Jedni nas žale, drugi preziru, treći koriste. Tu su i četvrti, i peti... Zbog takvih stvari preskakao sam mjesto rođenja na upisima, registracijama, različitim prijavama... A duboko u sebi želio sam reći ko sam i odakle sam, ponosno i punih usta.

Student sam. Polažem ispite, rijetko padam. Na drugoj godini imam važan ispit, napet sam kao svaki prosječan student, mladić koji ima želje, nade, a i strahove. I onda doživim bol kakav nisam osjetio još od onda kada sam morao skinuti narandžaste čizme.

Zar profesori ne treba da budu primjer tolerancije i poštivanja?

Prosvjetni radnik. Bio je i moj otac. Bio tolerantan i znao poštivati. Ali nema ga da mi da savjet, snagu, da mi bude oslonac, a uvijek mi treba. I tad kao i sad. Uvijek.

Neki profesori bi svoju diplomu trebali zamijeniti priručnikom osnovnih životnih kodeksa i pravila o poštivanju čovjeka. Sjedio sam na klupi čekajući profesoricu koja će mi upisati ocjenu, koju sam ranije dobio za pismeni rad. Dobro se sjećam, tog dana sam bio baš tužan jer je kasnila uplata stipendije od stotinu maraka, od čega sam planirao kupiti nove patike. Ove su bile dotrajale, bilo me sramota. Ustaljeno kašnjenje, sve je uobičajeno, pa sam zbog toga uvijek imao vremena da razmišljam o nekim stvarima, najčešće o životu u cjelini, o budućnosti. Posmatrao sam, dok bih sjedio, pojedine kolege koje su se šetkale hodnikom u želji da upoznaju novu ili novoga. Mnogo je takvih bilo na mom fakultetu, pa sam zbog toga, bez obzira na odlične ocjene u srednjoj školi, na fakultet morao vanredno. Nisam mogao vjerovati da znanje i uspjeh ne igraju baš veliku ulogu u završnici obrazovanja. Kažu stari ljudi: para vrti gdje burgija neće. Ja sam bio u takvoj poziciji da nemam ni novca, a ni burgije. Grohot i koraci u skupocjenim cipelama vratili su me u stvarnost. Dolazi moja profesorica, društvo joj pravi kolega s fakulteta. Moj kolega, ne njen. Student. Kućni odgoj mi nalaže da ustanem s klupe kako bih pozdravio nositelja znanja, no njen mozak u tom trenutku ne prima informaciju da uopće postojim. Pokušavam skrenuti pažnju na sebe kašljucanjem,

jer već dva sata čekam na upis ocjene, ali pogledom mi reče da sačekam još malo. Drugi imaju prednost. Nismo mi bili različiti u znanju, muški bih rekao, nismo, vala, ni u ljepoti. Bili smo različiti samo u jednom. On je imao novu odjeću i nove patike, a ja stare, izblijedjele. Njegove skupe nove patike daju mu prednost. Pri tome, ne sjećam se da je kolega bio na polaganju ispita. Minute su prolazile, smijeh iz kabineta odjekuje.

Ovo je mojih pet minuta! Ulazim, pozdravljam, spuštam indeks pored poklona koji stoji na stolu. Ja nisam donio poklon. Pokušavam uspostaviti pristojnu komunikaciju. Tražim da mi se upiše ocjena. Moja profesorica ne zna gdje se nalaze spiskovi onih koji su položili i još mi kaže da nema vremena tražiti ih. Njeni argumenti u jednom trenutku postaju toliko cinični da sam naprosto zanijemio, a u mojim očima suze nepravde sve više su se sakupljale. Krenule su niz obraz.

“Ne padam na suze onih koje ne uče.”

I dalje je cinična. Uzima moj indeks, gleda ga nezainteresovano, čita.

“Meni je preko glave onih koji se kriju iza gradova iz kojih dolaze, Fikrete.”

Prokleti indeks i mjesto rođenja!

Majka me odgojila da druge poštujem više nego sebe. Uzimam indeks i izlazim iz kabineta shrvan i razočaran. Pitam se koliko još boli moram da podnesem. Molim Boga da negdje opet pukne, jer lakše je kada znaš s koje strane puca i gdje se neprijatelj nalazi.

Koračam gradom. U grudima slušam srce kako jeca, a noge klecaju. Ne mogu udahnuti zrak, nemam snage, baš sam nemoćan. Spas vidim u klupi koja se nalazila u obližnjem parku. U tom parku svakodnevno viđam sretna i vedra lica, ljudi su u tom parku baš onakvi kakav sam ja bio kada sam sa svojim prijateljima uživao u ljepotama naše ulice. Ona je sad kilometrima daleko, a sjećanje na nju ne donosi mi više ništa lijepo. Zapravo, kad malo bolje razmislim, ne sjećam se da sam doživio išta lijepo još od onog dana kada sam krenuo u neki drugi, novi, nepoznati svijet. Duboko je urezan u moje sjećanje, pa se prisjećam svakog detalja tog prokletog julskog dana.

Imao sam mlađeg brata. Sjedio sam u kući i pokušavao ga uspavati. Žurilo mi se jer sam želio izaći s drugovima, a on k'o u inat raširio oči, onako malen, još mi se smije. Baš sam se bio iznervirao, kad se na vratima kuće pojavio otac, blijed i iscrpljen. Cijelu noć nije ga bilo u kući. A uvijek sam, prema njenom ponašanju, znao kad ni mama ne zna šta je s njim, uvijek sam to nekako mogao prepoznati. Kad je ušao, nije govorio mnogo. Umjesto riječi, duboko je otpuhivao i gledao čas u mene čas u brata. Nisam imao hrabrosti da ga išta pitam. U njegovim očima, kao nikada do tada, vidio sam da je mnogo zabrinut. U jednom trenutku je dotakao moju glavu i rekao nekoliko rečenica koje će u mom pamćenju ostati zauvijek, odrediti me kao ličnost i biti recept mog životnog uspjeha.

"Gdje god budeš živio i s kime god kuću budeš dijelio, budi svjestan da se ne razlikuješ od drugih ljudi. Tvoj život dar je od Boga, a tvoja pamet dokaz da se neke stvari ne mogu kupiti. Novac čini život ljepšim, no ne i dužim. Budi što jesi, poštuj druge i, ono što obećaš, obavezno ispuni. Sve ovo prenesi i na brata."

Glas po glas, riječ po riječ. Imao sam tako malo godina, a Bog nam dadne dar da razumijemo. Shvatio sam da ove riječi pamtiti moram. Ali nisam shvatio da je došao dan kada ću mu posljednji put morati reći zbogom. Volio sam ga nestvarno mnogo, eto baš onako kako svaki dječak voli svoga oca. Al' nekako sam ga tog dana volio najviše. I danas, iako je prošlo petnaest godina, mogao bih opisati svaki detalj njegovog tijela i onoga što je imao na sebi. O njegovim nježnim, a opet čvrstim rukama pisati neću, o ljepoti lica također, ali o očima hoću. Da, oči su prozor duše i danas to itekako dobro znam. Tog dana gledao sam u njih i vidio ljepotu koju nakon tog trena više nikada vidio nisam. Vidio sam ljubav, ponos, bol, tugu, ljepotu, brigu i strah. Sve na jednom mjestu, sve u jednom čovjeku. Toliko toga je želio reći, toliko toga je još želio proživjeti, toliko je još želio živjeti i toliko se želio radovati. Želio je, kao i svi drugi ljudi na svijetu, osjetiti kako je biti djed. Želio je gledati sinove kako odrastaju. Želio se diviti njihovim uspjesima. Želio je voljeti i u ljubavi i sreći doživjeti starost. Mnogo toga je želio, a stajao je pred nama i opraštao se od nas. Majci je davao posljednje savjete, a niz njene obraze nisu padale suze, već je tekla kristalna rijeka boli. Pokušavao je objasniti da dalje ne možemo zajedno. Mi smo trebali na jednu, on na drugu stranu. I jedna i druga bile su teške. Mi smo živi, on nije. Njegova je strana bila teža.

Moj otac je bio Ibrahim Hodžić. Otišao je časno, a ubijen nečasno. Nije nosio pušku, već rolnu u kojoj je bila upakovana fakultetska diploma. Nadao se da će jednog dana negdje opet podučavati ljudskim vrijednostima, ljepoti života i prirode. On nije dijelio učenike na bogate i siromašne. On nije zaboravljao spiskove. Njemu su najveći poklon bili uspjesi njegovih učenika. Ali ljudi se, baš kao i životne sudbine, uveliko razlikuju.

Nedjelja je i dan je tmuran, težak. Teško vrijeme, reklo bi se u našem narodu.

Ja već nekoliko dana nisam ništa napisao. Počinjem se bojati da ovo što radim možda neće uspjeti. Ne znam imam li snage da sve iznesem do kraja, radim li ispravnu stvar. Ma imam ja vjere, i u sebe imam vjere, ali plašim se reakcije. Sve je još rukopis. Možda jednog dana i bude knjiga, u rukama mnogih...

"Dnevnik srebreničke duše". Da, to je naslov koji želim vidjeti u izlozima svih knjižara. Ili, ipak, nekako drugačije? Kakogod, želim da moja životna priča odjekne širom svijeta. Potajno je želim vidjeti i na velikom platnu, i na drugim jezicima. Želim to iz jednog razloga, da iz moje priče nauče mnogi. Među njima i moj brat, koji nikada nije vidio svoga oca. Imao je samo deset mjeseci kada su se posljednji put vidjeli.

Mnogo je neispričanih dana, događaja... neki će, sigurno, ostati neispričani, netaknuti. Ne mogu pričati o svemu. Kada bih počeo, kraja ne bi bilo, pa svoju želju nikada ne bih ispunio. Borba kroz život i mnogo teških trenutaka, bezbroj teških padova i još težih uspona kroz posljednjih desetak godina učinili su da sada počinjem da brinem. Mnogo je onih koji su skloni da osude. Što je još gore, ima među njima ljudi za koje čovjek misli da su mu prijatelji. Opet mi se čini kako je lakše bilo u ratu, jer je insan znao

s koje strane puca i odakle neprijatelj vreba. Danas je on svuda oko tebe, s maskom koja stvarno lice prikriva tako dobro da ne znaš šta je istina, a šta laž. Ponekad imam osjećaj da čovjek jedan jedini korak ne može napraviti a da se ne pojavi neko ko će ga spotaći i učiniti da se nikada ne podigne i nastavi dalje.

Prošlo je pet godina od dana kada sam prvi put kročio u kompaniju u kojoj danas radim, a samo ja znam koliko sam truda, znoja i samoga sebe dao da postignem očekivani uspjeh. Danas sam tu gdje jesam.

Koliko sam samo dušmanskih nogu potukao, a tek koliko preskočio. Život je borba, a borba ne bira sredstva. To je danas životna teorija kojom se vode mnogi. Uništavaju sve ispred sebe i imaju samo jedan cilj. Biti najbolji. Ja sam, također, želio biti jedan od boljih, ali sam i jedan od onih koji je u borbu ušao časno i koji je do uspjeha želio doći na jedini ispravan način, pošteno. Ne znam je li to pametno, često se zapitam. A Bog je velik i čovjekov iskreni nijet pomogne svojom snagom. Ta snaga me uvijek tjera naprijed, pa i ovog trenutka. Ne smijem dozvoliti da stanem na pola puta. Pišem. Jer ja sam iz Srebrenice.

Ja sam iz Srebrenice, tako će se zvati. Ili, možda, još ljepše, u spomen na sve koji su preživjeli sudbinu sličnu mojoj, neka se zove "...i ja sam iz Srebrenice". Da, tako će se zvati, odlučio sam.

Proljeće je i sve se budilo, iznova rađalo i pripremalo da podari nove plodove. Kraj fakulteta se bližio. Pa neka znaju sve nevjerne Tome - uspio sam! I neka znaju svi koji su željeli da diplomu obrazovanog čovjeka nikada ne dobijem - uspio sam!

Danima sam razmišljao šta dalje i kako zaraditi novac. Kako konačno svojoj porodici obezbijediti zasluženi mir? Situacija u društvu je loša, razmišljao sam da pronađem neki poslić, pa neka i ne treba fakultetska diploma, ali napredovat ću. Nekako, duboko u meni, tinjala je nada da će doći ljepše vrijeme za mene. Mojih pet minuta. I dobio sam vjetar u leđa.

Televizijski oglas, traže se volonteri. Ne znam kako će moji reagovati, očekujem da osude moju nakanu. Svoje podatke šaljem tajno, uključujući i mjesto rođenja. Neću više da imam problem s tim, borit ću se do zadnje kapi krvi. Noćima nakon što sam kovertirao biograju i kratko pismo, počinjem moliti dragog Boga da to bude prekretnica u mom životu. Dani su prolazili, a ja sam čekao, čekao i molio. Bog ovoga puta nije mogao da ne čuje. Dobio sam poziv za razgovor. Noć prije odlaska nikada zaboraviti neću, prošla je u beskonačnom presvlačenju i kombinovanju odjeće, koje nisam imao mnogo. Bilo mi je važno kako ću izgledati. Želio sam zadiviti one koji su odlučivali o mojoj daljoj budućnosti.

"Uzmi auto", rekla je mama, "i nek' ti bude čisto."

Sve joj je bilo važno, možda još samo njoj važnije nego meni. Podržala me. Moj brat je imao zadatak da što bolje opere „Opela", koji je imao godina koliko i ja. Ma on je već bio dao sve od sebe, baš kao i ja prilikom oblačenja.

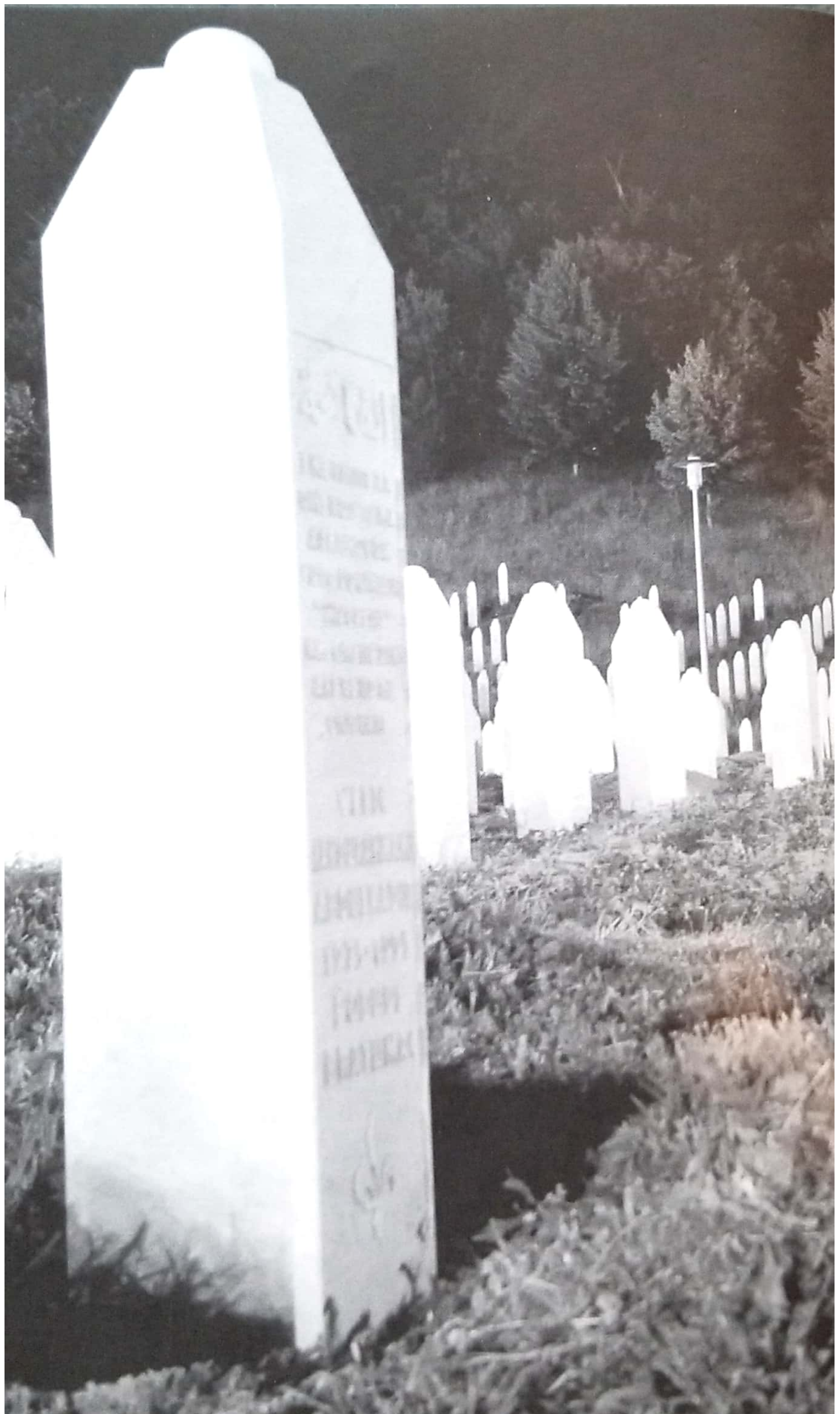

Vozim se. Razmišljam šta ću reći. Kako pokazati ljudima koje ću prvi put sresti da sam neko ko želi raditi, ko želi stvarati i ko se želi dokazivati. Želim im reći da sutra želim voziti nov auto i imati novu modernu odjeću. Sve što imam je baš staro i potrošeno. Mnogo misli prolazilo mi je kroz glavu. Od želje da budem što bolji, zaboravio sam na stvari koje su u tom trenutku bile mnogo bitnije. Brzo sam se vratio u stvarnost. „Opel" se ugasio. Morao sam sipati goriva za onih dvadest maraka koje sam dobio od majke prilikom izlaska iz kuće. A ja sam ih radije imao u džepu. Shrvan od bola da ću zakasniti, paničan i na rubu živaca, počinjem shvatati da sam pred još jednim velikim padom. U mislima sam već bio velika zvijezda, a stvarnost me spustila na zemlju i pokazala mi ko sam i gdje. Dobro istrenirane suze već klize niz obraze, a oboreni pogled mi ne omogućava da vidim kako je samo stotinjak metara ispred mene benzinska pumpa. Ma nemam ja još ni mnogo vozačkog iskustva, da budem iskren. Kad bi barem svi prestali trubiti! Vozač kamiona mi drsko skreće pažnju da auto trebam skloniti s glavne ceste, ali imam znak od Boga koji u meni budi posljednji atom snage i shvatam da još nije sve izgubljeno.

Trčim do pumpe s dobro smišljenim izgovorom.

"Eh eto, moj druže, dam bratu auto sinoć. Jutros pitam jesi li sipao benzin, a ne radi nam kazaljka. On mi reče da je sve OK i eto šta mi se desi. Na putu ti ostadoh. Imaš li ašu?", spretno velim radniku. Svjestan je čovjek nevolje u kojoj sam se našao, ma nije ni njemu prvi put da čuje. Odmah mi priteče u pomoć i ponovo sam bio u igri.

Opet imam krizu, nemam volju da nastavim pisati. Više od mjesec dana je prošlo, a slova nisam napisao. Da stvar bude gora, maštam ja i pričam o promociji, doduše rijetkima, a nisam ni blizu završetka. Kanim promovisati svoju knjigu u julu, u danima kada u svakoj kući odzvanja srebrenička bol, no, nekako, ne želim da drugi misle kako sam i ja jedan od onih koji koriste to vrijeme za vlastitu promociju. A kad bolje razmislim, i trebao bih. Jer... i ja sam iz Srebrenice.

Od mog posljednjeg druženja s vlastitim emocijama nekadašnjih događaja, rekoh već, prošlo je mnogo. Vraćam stranice, listam po vlastitim sjećanjima.

Počeo sam raditi. U kompaniji do koje sam jedva stigao onog dana. Posao mi je pomogao da danas za moje ime znaju mnogi. Eto, i u dalekoj obećanoj zemlji, gdje su hiljade bosanskih porodica potražile spas, čuli su o meni. Znaju za ono što radim. Na takvu srdačnost i dobročinstvo nisam naišao još od dana moga ranog djetinjstva, kada bih s ocem išao pješke do nanine kuće, a seljani iz usputnih sela bi objeručke dozivali oca da u njihovoj kući popije kafu i kaže koju pametnu. Danas mene ljudi s osmijehom dočekuju u svome domu. Je l' to taj genetski kod? Lijepo je to, prija mi, mnogo sam sretan, pogotovo što osjećam da je mnogo onih koji to žele iz srca. Ima i onih drugih, zovu ih paunovima, oni društvo za sebe biraju prema statusu i poziciji u društvu, pa su me odjednom počeli zvati bez stvarnog razloga. Njihovo društvo mi ne prija, neka nađu nekog drugog. Meni ne trebaju. Da su barem jedan dan znali kako je nemati, kako je željeti, a ne možeš postići, kako je boriti se, kako je biti novi. Ovo me vraća u neka ne tako davna vremena.

Već nekoliko dana vozim na posao i mnogo sam sretan. Moj posao je, zapravo, volontiranje na televiziji i svakog dana susrećem se s osobama kojima se divim već godinama. Želio bih svima reći

kako radim na televiziji. Onima kojima sam stigao reći, zvučalo je neozbiljno. Ismijavali su me. Već se priča kako razvlačim kablove, a na moje ambicije da budem voditelj reaguju s podsmijehom, kao da od toga nikada ništa neće biti. Ne mogu reći da ne bole te riječi, ali neću se predati lako. Počinjem snimati priče, razgovarati s ljudima. Raditi anketu na ulici za mnoge je teret, za mene užitak i zadovoljstvo. Dijeliti trenutke s nepoznatim ljudima, razmjenjivati mišljenja, upoznavati nova lica, imati priliku. U mojoj karijeri već su upisana dva snimanja. Sjedim prekoputa oronulog starca, koji govori o nekakvom sredstvu za jačanje kostiju. Nije to tema koja me zanima, ali zanimaju me ljudi, njihove istinske priče, sudbine. Ja sam sretan i svakog dana se budim s osmijehom na licu. Tako i liježem, mada umoran i iscrpljen, ali zadovoljan. Ispunjen.

Uvijek nešto mora da pokvari sve. I kad je sve najljepše, nešto te žulja, smeta ti, čini da ne budeš do kraja sretan. Problem mi stvara auto koji parkiram nekoliko ulica dalje od zgrade u kojoj radim, kako druge kolege ne bi vidjele šta ja to vozim. Svjesni su oni, baš kao i ja, da moj stari „Opel" nije neka pljačka. Nije nabrijana limuzina. I tako jednog dana kišovitog, dobro se sjećam, vozim prema poslu i moj „Opel" i ja naletismo na problem. Kvar na motoru prouzrokovao je stajanje na putu nedaleko od dobro poznatog autoservisa. Sretan što nisam stao negdje drugo, uspijevam doći do parkinga na kojem je stotinu novih pokvarenih automobila. Barem ih ja brojim toliko. Dobro skvašen ljetnim pljuskom, utrčavam u radionicu. Izbezumljeni radnici me gledaju kao da sam upao na odbranu doktorskog rada, pa samo micanjem brade pitaju šta želim. Ne, oni ne mogu govoriti, jer njihove crne i prljave ruke mijenjaju ulje novom „Opelu". Kažem da sam ostao u kvaru i da trebam njihovu pomoć.

"Šta voziš?", udostojiše se da pitaju.

‚“’Opela’. Nije nov kao taj vaš, ali je trenutno u boljoj situaciji i malo mu treba da bude ponovo u pogonu.”

Jedan od radnika izlazi vani, gleda u moje auto i reče mi drskim, nervoznim glasom:

“Vozi krš s parkinga.”

Tog dana, plačući kao dijete, zamolio sam Svevišnjeg da učini samo da me ljudi poštuju, da i moje ime postane poštovano, da moja pojava među ljudima izaziva žamor želje i da dođe dan kada će se isti taj čovjek kajati zbog svojih riječi.

Allah je velik. Učinio je sve što sam zatražio. Nedugo nakon našeg susreta u autoservisu ugledao sam doktora mehaničara na autobuskom stajalištu, čekao je prijevoz. Zaustavio sam se, povezao ga, i to svojim novim autom, koje je bilo samo dvije godine staro!

Ovih dana čitao sam djelo jednog Jevreja, koji je pisao o stradanju svoga naroda. Shvatio sam kako njegov način izražavanja ima mnogo sličnosti s ovim što ja radim. Nastojeći da što slikovitije prikaže sve što je preživio, često je u jednoj rečenici želio reći toliko toga, pa bi me zbunio.

Svome bratu dajem rukopis. Isto sam doživio. Premda je rekao da je sve odlično, ipak nije propustio da kaže da mu pojedini dijelovi nisu jasni. Svjestan da sam, možda, pogriješio, priznajem, ali istovremeno tješim sam sebe pravdanjem da nisam pisac. Pa neće moje rečenice biti redovna lektira. Jevrej iz Njemačke je imao sreću, njegovu istinitu ispovijest su pročitali mnogi i zahvaljujući tome saznali za grozote kroz koje je prošao on, ali i hiljade drugih.

Opisuje tako Jevrej u svom djelu, a to me je baš dirnulo, period u kojem na različite načine pokušava zavarati želudac i umiriti glad. Tako u jednom dijelu knjige on tako opširno opisuje konzervu nareska, koja je već nekoliko mjeseci bila prazna, ali je za njega bila pravo bogatstvo. Naime, on kaže da još osjeti okus nareska na prstima, iako ti isti prsti nikada nisu ni osjetili narezak niti je u spomenutoj konzervi nekada nešto bilo. Čudna je ljudska psiha. Čitajući te redove, sjetih se...

Proljeće je i svi već željno čekamo da zemlja počne davati svoje plodove kako bismo lakše preživjeli glad i nestašicu hrane. Da stvar bude gora i teža, rijetki su oni koji su uspjeli nešto zasijati, jer granate redovno prekopavaju nekada rodna polja. Nepoznate ljude, one koji su u naše mjesto došli kako bi nas štitili, sve rjeđe viđamo. Tek ponekad se pojave, ali odmah daju do znanja da nama od njih hajra nema. U to sam se uvjerio i sam, baš lično.

Jedino sigurno mjesto na kojem možemo provesti nekoliko sati, a da smo vani, jeste obližnji izvor. On je samom svojom terenskom konguracijom zaklonjen od onih koji ispaljuju granate. Niho i ja se igramo automobilima koje pravimo od blata, jer onih pravih plastičnih nemamo. Ma skoro da sam zaboravio kako izgledaju, ali nema veze. Sad nas to ne sputava da budemo kreativni. Naše misli gradile su ono što su naši roditelji već prestali sanjati, a naša sreća bila je utoliko veća što je jako sunce doprinijelo da naši automobili od blata budu čvrsti i spremni za igru. A naša je igra bježanje od stvarnosti. Prerano smo odrasli i počeli da razmišljamo. Pričamo mi kroz igru o dječacima širom svijeta, koji uživaju u ostvarenim željama, koje su realizovali njihovi roditelji. Pita me tako jednog dana Niho:

"Šta ti misliš, ćejfaju li sad negdje djeca uz sladoled?"

"Ćejfaju, sigurno."

"A koji, šta misliš od čega je?"

Čini mi se da je Niho tada osjećao okus sladoleda, kao što njemački Jevrej i danas osjeća narezak na vrhovima prstiju.

Nihin i moj stomak cvile od gladi. Ja kažem: „Brm", a Niho šuti, ja čekam da me stigne, a on ne može. Od gladi. I ja sam gladan. Sve rjeđe koristimo usta za imitaciju motora dok vozamo autiće od blata, a stomak nam kao stari traktor jauče i hrči. Isprepleteni su zvukovi u našoj igri, a mi smo opet zaneseni. Djetetu, valjda, malo treba. I ne shvatismo da su do nas došli ljudi s plavim kapama. Parkirali su nedaleko od naših automobila onaj svoj veliki, mi opet bismo kao mravi. A naši su auti meni bili, nekako, mnogo ljepši od njihovog robota, koji nas je svaki put gledao strašnije. Ništa novo nismo očekivali. „Plavi šljemovi" su, kao i obično,

željeli presjeći ispijanje gaziranog pića našom nom izvorskom vodom. Gledajući kako slatko i žedno piju vodu, poželjeli smo i mi, no, nažalost, stomak je nije tražio. Nema razloga. U trenutku shvatamo, moj vjerni drug i ja, da bismo, možda, ovoga puta mogli od onih koji spašavaju svijet dobiti i nešto za jelo. Moraju oni imati nešto. Njihov jezik, naravno, nismo znali, pa nam je preostalo samo da mimikom pokažemo šta želimo. Trlja Niho stomak, pokazujem ja prstima na otvorena gladna usta. Ništa. Tek pokoji smiješak i zbunjeni pogled na nas. Želja za hranom bila je jača od našeg ponosa, pa smo u sekundama smišljali nove planove. Jedan od njih jede čokoladu, u malom pakovanju. To je nama podstrek za dalju borbu. Sjetih se šta sam naučio u očevom kabinetu. To će mi saznanje ovoga puta biti ključ uspjeha, ma morat će. Jednom je rekao meni moj otac kako je list mlade bukve jestiv, pa se u slučaju nužde, kada čovjek nema šta jesti, smije koristiti. Kidamo granu s obližnje bukvice. Jedemo Niho i ja list poput izgladnjelih koza i uveliko natrpanih usta pokušavamo privući pažnju onog koji u tom trenutku otvara novo pakovanje čokolade. I dalje nas gledaju zbunjeno i s podsmijehom, al' onim ciničnim, koji danas itekako dobro razumijem. Ne prestajemo brstiti lišće, a oni ne prestaju gledati. U jednom trenutku jedan od spasitelja čovječanstva ustaje i stavlja ruku u džep. Pokreće u nama lavinu sreće. Evo je, čokoladica za nas, mislimo i već se vidimo kako umrljani hodamo po haustoru zgrade i pričamo svima da smo jeli čokoladu. Naši snovi su ubrzo srušeni. Čovjek od misije iz džepa je, ipak, izvadio samo fotoaparat i uslikao dva gladna dječaka kako jedu mladi list bukve.

Bolna su svjedočenja svih onih koji su preživjeli strahote rata i zbog toga je sve manje onih koji hoće da govore i podsjećaju.

Nedavno sam bio na promociji knjige čovjeka kojemu su u jednom danu ubili cijelu porodicu. Teška priča, teška da gora ne može biti. A onda pomislim, uvijek može gore, a može i bolje. Hasko pisao o svemu. Ratu, ubijanju, roditeljima, gladi, bilesi se žali kako je zaboravio spomenuti šest kila bestilja, koje je dobio od zajedničkog nam prijatelja, pa možete misliti koliko je detaljan bio. Što spominjem Haska?

Moram priznati da mi je dao vjetar u leđa da konačno završim započeto, da, možda, i ja onima koji žele da čuju kažem šta sve čovjek preživi i opet ostane normalan, nasmijan, pa i uspješan. Hasko u jednom dijelu svoje knjige piše kako je jednog dana zbog iznemoglosti i dugog putovanja u potrazi za hranom napao vlastitog oca, i to zički, jer otac više nije znao kamo ide, a insistirao je na hodanju. Zbog tog dijela u knjizi mnogi su ostali iznenađeni, fascinirani i štošta još. Slažem se da je s današnje tačke gledišta ta situacija brutalna, ali to je rat i pameti je u njemu sve manje.

Dijete jesam, ali nije mi teško shvatiti da je sve više onih koji skreću s pameti u mjestu u kojemu živim. Sve je manje prijateljskih razgovora, druženja skoro da i nema, a sve češće se čuje kako je neko nekoga napao, pretukao... Čak i namjestio da ga drugi pretuku. Razmišljao sam o tome zašto ljudi to rade jedni drugima, ali zamišljeni odgovori bi zakomplikovali moje već sabrane misli i na taj način me udaljile od cilja. Pokušavao sam oca pitati za savjet, a on je vješto i diplomatski odgovarao, ne želeći me uvući u tešku politiku života. A šta je život u to vrijeme bio, pa i moj dječiji?

Subota, ništa posebno za mene kao ni za ostale stanovnike Sućeske. Dok jedni čiste puške, spremajući se za dan kada prestaje biti na snazi mirovni sporazum, drugi šahovsku tablu ne ispuštaju iz ruke. Treći, opet, malo pametniji, sakupljaju sazrelo voće i od njega pripremaju pekmez ili bestilj, koji zaboravi Hasko. Mi, djeca, već danima jašemo motke, zamišljajući sebe na snažnim bijelim konjima. Ali uvijek našu igru pokvare oni s plavim šljemovima. Oni što mjesecima troše naše seoske puteve. Oni što tuđu bol žele staviti u jednu fotograju, a dječiju radost kupiti za rakiju. Kocka njihove čokolade kupuje se domaćom šljivom, a u posljednje vrijeme kažu da može i džanarikovača, jer je sve manje kvalitetne rakije. Ovoga puta subota nije bila njihov pazarni dan. Ovoga puta su nešto radili. Da ne vjeruješ! Odlučili su da podijele ono što je ostalo nakon njihove upotrebe, jer već sutra idu dalje. Ne isplati se njima nositi ono što im nije potrebno, tačnije korisno. Zaustavili su se tik pored nas, a bilo nas je desetak, i počeli da bacaju svoje smeće po nama. Da, stvar može biti gora - to smeće je bila vrijedna roba za koju su mnogi ginuli, ubijali i tako pokazivali pravo lice. Pošto sam već nekoliko puta dobio dobre batine od majke jer sam molio za komad čokolade, ovoga puta sam ostao po strani i nijemo gledao šta se dešava. Moji prijatelji... jedni su se penjali uz prljave gusjenice transportera, jedni pružali ruke visoko u nebo, a jedni su se već držali za glavu jer su bezdušnici bacali pravo u njihova lica poluprazne boce soka, tegle s kafom i slične stvari. Jedna bijedna teglica kafe, u kojoj nije bilo više od nekoliko grama, dokotrljala se do mene. Tačno do vrhova mojih cipela iz kojih su virili prljavi prstići, umorni od skakanja po seoskoj prašini. Nisam tada mnogo razmišljao, batine mi više nisu padale na pamet, sagnuo sam se, uzeo je i brzinom bijelog trkaćeg konja sa svojim štapom krenuo prema kući. Sretan, uspješan i posve ohrabren želio sam što prije doći kući i pokazati svoj plijen. U trenutku sam postao velik, odrastao i snažan. Baš hrabar! Je l' se ovako postaje heroj? Moji koraci su bili toliko veliki da sam više letio nego što sam gazio makadamom prema kući. Ali čim čovjek poleti, obično i padne. Čvrsta ruka i poprilično jak udarac u čelo,

što me i zaustavilo, učinili su da se vratim u stvarnost i postanem svjestan svojih izderanih „rendžerki" i ljeskovog štapa, koji je za čas prestao biti konj i partner kroz bajku. Dobro poznato lice, a još više pogled, zaledili su mi krv u žilama, zaledili su u meni život i volju za životom. Znam taj pogled, i danas ga znam, dvadeset godina poslije, i nikad ga neću zaboraviti. Komšija, otac moga druga.

"Šta imaš u ruci?"

"Teglu", rekoh.

Kratko ju je gledao, baš kao i ja prije nego što ću je uzeti.

"Ne treba tebi koliko meni treba."

Uze je i dodade:

"Pozdravi Đaju!"

Tako su zvali moga oca. Nisam ostao dužan, prenio sam pozdrav, ali sam, svakako, ostao dužan reći da sam imao pregršt kafe za njih. Majka će to saznati kad bude čitala, a otac neće nikad, baš kao što ni ja nikad neću reći njegovo ime. Ne zato što ga se bojim, već zbog lijepih uspomena njegovog sina na njega. I on je mrtav.

U samo nekoliko navrata u ovoj knjizi spomenuo sam da je moj život uljepšala najljepša žena na svijetu. Za to ne postoji nijedan drugi razlog osim onog da ću joj nekada u budućnosti možda posvetiti i čitavo štivo, jer ona je priča za sebe i potpuna suprotnost događajima opisanim u ovoj knjizi. Sve što me veže za nju je lijepo, a dijelovi mog života opisani u ovoj knjizi... Ali eto, teško je govoriti o prošlosti, a na neki način ne dotaći se sadašnjosti, što se uveliko može i primijetiti u prethodnom dijelu teksta. Ona je jedan dio svog života provela u Njemačkoj, otišla početkom rata i, hvala Bogu, sve strahote četverogodišnje opsade naše zemlje nije preživljavala, boravila je u dijaspori. Pošto je kao dvogodišnja djevojčica napustila mjesto u kojem sam spletom okolnosti i ja rođen, što znači da smo iz istog mjesta, svakako da njeno pamćenje ne bilježi mnoge sitnice koje djeci iz mog kraja ponešto i znače. Ona tako ne zna šta je perda, ne zna šta je stožina, klis, a ni mnogo drugih stvari koje ja, opet, danas često spomenem usput, dok pričam s njenim ocem. Tako jednom nas troje putovasmo u istu tu Njemačku, u kojoj je ona bila i usput svratismo do dobro poznatog svjetskog fast fooda, koji nije ništa do fast food s dobrom reklamom i uređenim enterijerom. Na njen nagovor uzeli smo svi isti specijalitet koji do tada nisam probao. Oduševljena ona što nakon dugo vremena može jesti svoj omiljeni sendvič, već nas pričom uvodi u svijet kulinarstva i objašnjava spremnost i sposobnost tima kuhara koji su uspjeli postići tako dobar okus. Čekam... Komadić crnog hljeba sa sitnim komadićima piletine je u mojim rukama i krećem u akciju. Na prvu ništa posebno, a već nakon drugog zalogaja mislima se vraćam petnaestak godina unazad.

Proljeće. Osim granata i metaka, naš najveći neprijatelj je glad. Nestašica hrane se osjeti i u našoj kući i iz sobe slušam oca i majku kako govore da moramo i mi početi jesti zob. Do tada nisam znao da ima nešto što se jede, a da nije ukusno, jer za mene je jesti značilo uživati. Zbog toga u toj njihovoj komunikaciji nisam doživljavao ništa loše, ali njihov izraz lica nije mi dao mnogo prostora da se osjećam sigurno. Šaptali su, a čim se šapuće, nešto nije uredu. Dani su prolazili, ali ja nisam doživljavao ništa čudno, osim što bih sve češće jeo sam. Mama je uvijek govorila da su svi već jeli, a ja, opet, nikada ne bih mogao da vidim kada. Sve do jednom.

Probudio sam se mnogo ranije nego inače. Iznenadio sam sebe, ali i one koji u tom trenutku nikako nisu željeli da me vide u kuhinji. Otac je jeo hljeb poprilično čudne boje, a svaki zalogaj zalijevao je gutljajem iz čaše za rakiju. Čudan je bio njegov izraz lica, jer nikad dotad se nije baš tako mrštio dok bi ispijao Suljinu maksuziju. Mama, ona je na drugom dijelu stola. Glava joj je oborena, u tanjiru komad istog hljeba, suzama nakvašen. Ništa mi nije bilo jasno, sve dok i sam nisam probao isti komad. Najvećom roditeljskom ljubavlju željeli su me zaštititi od ratne realnosti, od surovosti života, ali, nažalost, nisu uspjeli. Otišle su i posljednje zalihe brašna i njegov nedostatak učinio je da se upoznam s okusom koji sam kasnije mrzio. Sve ono što danas ne volim, najbolji je desert za zobeni hljeb, zbog kojeg satima iskašljavaš neko čudno trunje, koje se, naprosto, nije moglo izbaciti prilikom spremanja. Hrana za konje postala je jedini način za preživljavanje ljudi. Ne postoje dovoljno grube riječi koliko je grubo paranje jednjaka i bol u stomaku nakon obroka.

Imam jedan nijet. Zamolit ću majku, pa i nagovarati je ako treba, da isti taj hljeb spremi za promociju ove knjige, kako bi svi oni koji budu sa mnom mogli vidjeti, tačnije osjetiti tu strahotu rata.

Posljednjih dana pisanja nekako sve više imam osjećaj da sam mnoge stvari, koje su itekako bitne, preskočio i zbog toga posljednje atome snage ulažem da se sjetim dešavanja od prije dvadesetak godina. Zapravo, čovjek u mnogim stvarima pokušava naći inspiraciju ili, bolje rečeno, sjetu. I tako, dok gledam dokumentarac o bumbarima, ista priča me dječački nasmija. Znam da su rijetke situacije u kojima opisujem sebe kao nasmijanog dječaka, ali bilo ih je, dešavale su se. Spomenuh bumbare.

'93. je, rijetki su oni koji su siti, a da ne govorim o tome kakve su želje po pitanju slatkiša u mozgovima mene i mojih prijatelja. I tako jednog dana, razmišljajući naglas o tome kako bi bilo dobro barem kašiku meda negdje saletiti, brat po idejama i moj najbolji drug smisli strašan plan. Nedovoljno obrazovani o prirodi i društvu, zajedničkim snagama odlučujemo krenuti u akciju. Idemo na obližnji proplanak, ispunjen cvijećem i zelenom travom, a koji je, opet, raj za insekte, pa i bumbare. Ubijeđeni da oni proizvode med, naoružani s po nekoliko praznih boca i uz preveliku volju, idemo u hapšenje bumbara. Pa zar se mogu toliko smijati dok se prisjećam ove presmiješne ideje! A nas dvojica već oblizujemo usne, slane i znojem natopljene, a opet ispucale. Akcija je tekla brzo, a rezultat postajao trajno loš. Sve je više bilo uboda, a sve manje nade da će od svega biti išta slatko. Doduše, slatko su izgledali preplašeni insekti koji bi završili u boci, ali na njihovu sreću nisu se u njoj baš zadržavali dugo, jer svako novo hvatanje i pokušaj smještanja u bocu značio bi slobodu za onoga koji je već u njoj. Prekomjerno zujanje, nekolicina uboda i slab plijen u starim bocama jedini je uspjeh dvojice dječaka koji su samo željeli nešto slatko. Ne mnogo, kašiku meda. Meda kojeg danas rijetko kada konzumiram, pa i onda kada bih, možda, trebao.

Peđa i Nevene,

i u belaju s bumbarima opet sam izvukao deblji kraj. U belaju sa zobenim hljebom također. Rekao bih, što je bilo belaja, sve krajeve ja uzeo. A vi, šta je s vama? Gdje živite, o čemu sanjate?

Gdje god da živite i s kim god kuću da dijelite, budite svjesni da se vi razlikujete od drugih ljudi. Novac čini život ljepšim, no ne i dužim. Kao što reče moj babo, poštujte druge i, ono što obećate, obavezno ispunite. Sve ovo prenesite i na ostale, na one koji su razmišljali kao vi. Ili i danas razmišljaju.

10.7

الفاتحة

I NE RECITE ZA
ONE KOJI SU NA
ALLAHOVOM
PUTU POGINULI:
"MRTVI SU"
NE, ONI SU ŽIVI
ALI VI TO NE
OSJEĆATE

11.07.

Organizaciju i promocije knjige u Americi podržali Beriz Nukić i Fikret Poljarević

ISBN 978-9958-0975-0-8
9 789958 097508